

AVO,o.p.s.

Aktivity pro výzkumné organizace, obecně prospěšná společnost

STUDIE: Nepřímé nástroje podpory výzkumu a vývoje

Název projektu: **Nepřímé nástroje financování výzkumu a vývoje**
Identifik. kód projektu: **LS0402**
Program: **LS „Výzkum pro státní správu“ výzkumu a vývoje
MŠMT**
Rok zahájení projektu: **2004**
Rok ukončení projektu: **2004**
Poskytovatel: **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR**
Příjemce: **Aktivity pro výzkumné organizace, o.p.s.**
Řešitel projektu: **Ing. Miroslav Janeček, CSc.**
Autoři studie: **Ing. Miroslav Janeček, CSc.
Ing. Karel Mráček, CSc.
RNDr. Tomáš Vaněk, CSc.**

Zpracováno pro „Zprávu o řešení projektu v r. 2004“
srpen 2004

142 21 PRAHA 4, NOVODVORSKÁ 994, IČO: 27116786
tel.: 241493138, 23904 1998, fax.: 241493138, e-mail: ops@avo.cz,

Obsah

Souhrn	str. 2
1. Úvod	3
2. Charakteristika nepřímých nástrojů podpory VaV	3
3. Současný stav	8
3.1. Situace v ČR	8
3.2. Situace v Evropské unii	10
3.2.1. Úvod	10
3.2.2. Přehled využívaných daňových zvýhodnění	11
3.2.3. Příklady některých NNVV	15
3.2.4. Hodnocení efektu daňových zvýhodnění	17
3.3. Maďarský Fond na podporu VaV a inovací	18
3.4 Velká Británie – R and D tax credits	19
4. Výsledky studie	20
4.1. Výsledky průzkumu názorů podnikatelského sektoru na nepřímé nástroje podpory VaV	20
4.1.1 Preference (hodnocení důležitosti) jednotlivých nástrojů nepřímé podpory VaV	20
4.1.2 Analýza preferencí podle jednotlivých charakteristik firem	22
4.1.3 Výsledky průzkumu názorů členů AVO (komerčně orientovaný VaV) na nástroje nepřímé podpory VaV	24
4.2 Panelová diskuse	26
4.3. Rozpočtové dopady NNVV	27
4.3.1 Hodnocení efektů a tlaky na monitoring používaných daňových stimulů	27
4.3.2 Odhad dopadů daňových pobídek na státní rozpočet	28
4.4 Shrnutí hodnocení výhod a nevýhod jednotlivých nástrojů nepřímé podpory VaV	31
5. Návrhy, doporučení	36
5.1 Doporučení ES 3 CREST	36
5.2 Doporučení pro Českou republiku	37

Souhrn

V průběhu studie byly shromážděny informace o nepřímých nástrojích podpory výzkumu a vývoje (dále NNVV), používaných v jiných zemích, zejména pak v zemích Evropské unie. Výběrovým šetřením byly zjištěny názory podnikatelů v České republice na tuto problematiku. Dále byly názory odborníků diskutovány v průběhu speciálně zorganizované akce. Byly odhadnuty možné dopady některých z nástrojů na veřejné finance.

Výsledky studie ukázaly, že naprostá většina zemí EU některé z NNVV používá, některé z nich plánují zvýšení prostředků, které budou pro tento účel použity. Čeští podnikatelé se v naprosté většině vyjadřovali pro zavádění NNVV a to i přesto, že s nimi zatím nemají žádné zkušenosti. Prioritní zájem věnovali daňovým nástrojům, na opačném konci škály zařadili daňové úlevy pro dárce. Vysoké ohodnocení obdržely i daňové úlevy pro firmy, které spolupracují s vysokými školami a veřejnými výzkumnými organizacemi.

Panelová diskuse odborníků ukázala, že zavádění NNVV brání především obavy z možného snížení výběru daní a další komplikace daňového systému. Proti tomu lze postavit argument o cílené podpoře procesů, vedoucích ve firmách k rozvoji technické úrovně a ve svých důsledcích k jejich dlouhodobé prosperitě.

1. Úvod

Výzkum a vývoj (VaV) jsou v rozvinutých zemích chápány již několik desítek let jako významné nástroje k zajištění dlouhodobého ekonomického růstu. Státy podporují VaV a realizaci jeho výsledků v inovačním procesu různými formami, např. dotacemi pro instituce, organizováním veřejných soutěží o nejúspěšnější projekty a granty, zvýhodněnými úvěry atd. Přímá podpora VaV (a inovací) má určité nevýhody, např. vysokou administrativní náročnost, vyžaduje kvalitní přípravu v podobě politiky VaV a důmyslný systém alokace prostředků na podporu VaV; v neposlední řadě v sobě nese riziko klientelismu. Specifickou skupinu představují tzv. nepřímé nástroje podpory VaV (dále NNVV), umožňující jednotlivým subjektům využít k podpoře VaV vlastních zdrojů za zvýhodněných podmínek. Jejich škála je poměrně široká a svými vlastnostmi mohou vhodně doplňovat působení přímé podpory.

Tak zvaná Barcelonská kritéria, specifikuující naplňování Lisabonské strategie EU, předpokládají dvojnásobnou výši investic do VaV ze soukromých zdrojů v porovnání s podporou z veřejných rozpočtů. Tomu odpovídá i „Akční plán EU: více výzkumu pro Evropu“ i další dokumenty, vyzývající členské státy ke zvýšené motivaci soukromých firem k investování do VaV. NNVV jsou, vedle celkově vysoké úrovně vzdělání a výzkumu a příznivého podnikatelského klimatu, hlavním nástrojem k takové motivaci.

Vláda České republiky přijala v lednu letošního roku usnesení č. 5¹, kterým ukládá ministryni školství, mládeže a tělovýchovy vypracovat studii k možnostem zavedení NNVV v ČR. Obecně prospěšná společnost Aktivity pro výzkumné organizace řešila na základě veřejné výzvy zakázku, jejímž výsledkem je tato studie.

Ve studii je věnována pozornost jednotlivým nástrojům nepřímé podpory VaV v souladu s jejich vymezením v předmětu veřejné zakázky. V případě stimulace růstu investic do oblastí VaV, které jsou rizikové na návratnost a tvorbu zisku, byla provedena s ohledem na potřeby průzkumu v podnikatelské sféře, konkrétní hodnocení jednotlivých nástrojů a zahraniční poznatky bližší specifikace nástrojů této požadované stimulace. Patří k nim např. i možnost tvorby daňově uznatelných rezerv na rizikový výzkum. Pokud jde o osvobození od darovací daně – placené příjemcem, tato problematika se reálně týká pouze VVI a řeší se v kontextu jejich právní úpravy.

2. Charakteristika nepřímých nástrojů podpory VaV

Cíle a záměry využití nepřímé podpory výzkumu a vývoje ve vyspělých ekonomikách lze v podstatě shrnout do těchto okruhů:

- Opatření nepřímé podpory výzkumu a vývoje v podobě daňových a jiných pobídek jsou obvykle přijímána s cílem stimulovat podnikatelské subjekty k vyššímu vynakládání prostředků na výzkum a vývoj. Očekává se, že tato opatření přispějí k vytvoření lákavějšího a atraktivnějšího prostředí pro investice do výzkumu a vývoje a k všeobecnému proinovačnímu klimatu s konečným efektem růstu konkurenceschopnosti podniků a v důsledku toho i národní ekonomiky.
- Ve vládní politice jsou často nepřímé nástroje podpory odrazem cílů typu „méně státu, více trhu“. Jejich použití nevyžaduje zakládání nových vládních či jiných veřejnoprávních institucí. Pokud jde však o jejich spojení s liberálními koncepcemi, není toto jednoznačně prokazatelné. Daňová opatření na podporu výzkumu a vývoje použily a používají vlády jak v nejvíce liberálních ekonomikách, tak v ekonomikách s poměrně významnou rolí státu. Lze se tedy s nimi setkat v zemích s různými modely politiky.

- Daňové a jiné nepřímé nástroje podpory jsou využívány v souladu s uznávanou vyšší objektivitou tržního hodnocení alokace prostředků ve srovnání s možnými riziky subjektivních vlivů a zájmů v systémech přímého financování a hodnocení projektů (např. ze strany vládních úředníků či v důsledku ustálených spojení určitých skupin členů hodnotících komisí, apod.). Daňové úlevy představují vlastně striktně stanovená pravidla hry, do kterých dále již nevstupují žádná výběrová řízení se subjektivními faktory.
- Daňové úlevy často kompenzují nepříznivé dopady na výzkum a vývoj v situaci relativně vysokých daní. Předpokládá se, že v zemích, kde daňové sazby tvořící celkové rámcové podmínky pro rozvoj a investice jsou relativně nízké, se daňové úlevy používají spíše výjimečně.

Z dosažených poznatků a zkušeností vyplývá, že současným rozhodujícím cílem a záměrem využití daňových pobídek a jiných nepřímých forem podpory je povzbudit podnikatelskou sféru k vyšším výzkumným a inovačním aktivitám a jejich financování. Daňové úlevy ve prospěch výzkumu jsou označovány jako daňové výdaje (tax expenditure) a jsou v podstatě rovnocennou složkou s přímými rozpočtovými výdaji, s nimiž spolu tvoří tzv. „hrubé vládní rozpočtové výdaje“ na výzkum a vývoj.

Tendence ke kombinaci nástrojů

Celkově pak platí, že se v praxi již plně ověřeným přístupem vládní (státní) výzkumné a inovační politiky v zemích EU či OECD stala podle potřeby zvolená a utvářená určitá kombinace přímých a nepřímých forem podpory výzkumu a vývoje. Kombinace (mix) různých nástrojů je potřebná, neboť samotným jednotlivým nástrojem nemůže být zajištěna celá škála podnětů. Přitom je nutno, aby používané nástroje byly nákladově účinné a neměly vytěšňovací efekty při vzájemném působení s ostatními nástroji. Vhodná kombinace nástrojů se nutně liší v závislosti na dané ekonomice a společnosti a může se měnit i v průběhu času.

Základní typy nepřímé podpory VaV

K základním typům nepřímé podpory VaV patří různé daňové pobídky a úlevy, urychlené odpisování, snížení odvodů sociálního pojištění, osvobození od cel, mechanismy garancí, zvýhodněné úvěry, podpora rizikového kapitálu a zvýhodněný pronájem státní / regionální infrastruktury. Řada těchto opatření pak směřuje k podpoře malého a středního podnikání a regionálního rozvoje a kombinuje se s podporou v těchto směrech. Nástroji nepřímé podpory VaV, které jsou nejvíce rozšířeny a vykazují rostoucí váhu v systémech nepřímé podpory ve vyspělých ekonomikách, jsou daňové pobídky. Proto jim v této studii bude také věnována hlavní pozornost. Navíc v ČR ve své potřebné podobě dosud absentují.

Daňové pobídky

V zásadě můžeme rozlišit tato schémata daňové stimulace:

- a) objemově a plošně založená (flat rate) schémata odměňující investory do výzkumu a vývoje podle objemu jimi vynaložených prostředků na tyto rozvojové oblasti v průběhu fiskálního roku;
- b) přírůstková (inkrementální) schémata odměňující investory do výzkumu a vývoje za zvýšení výdajů do těchto oblastí oproti časově a věcně stanovenému výchozímu základu;
- c) smíšená (kombinovaná, mix) schémata odměňující investory do výzkumu a vývoje se zřetelem jak k dosaženému objemu výdajů do těchto oblastí, tak k jejich přírůstku.

Konstrukce daňových nástrojů je dále v daném případě v zásadě založena buď na úplném vynětí nebo osvobození od daně nebo na úpravách základu daně (tedy odpočtech od základu daně) nebo je realizována formou slevy na vypočtené a splatné dani. Výběr konstrukce

daňového nástroje závisí též na zvyklostech v dané zemi včetně zavedených daňových technik. V současné době v zemích EU a OECD převládají daňové pobídky konstruované na základě slevy na dani.

Jednotlivé používané daňové nástroje:

◆ *Odčitelnost neinvestičních výdajů na výzkum a vývoj od běžných příjmů*

Uplatňuje se prakticky ve všech zemích EU či OECD jako plošné neutrální opatření pro daňové poplatníky. Vychází se z toho, že tyto výdaje byly vynaloženy s cílem dosažení, zajištění a udržení příjmů podléhajících dani a jsou proto od nich odčitatelné (bez rozlišení toho, zda je výzkum a vývoj prováděn vlastními silami nebo je nakupován od externí specializované výzkumné organizace).

Podle dosavadní praxe existují tři možné způsoby odečítání těchto výdajů:

- a) bezprostředně v roce, ve kterém byly vynaloženy
- b) jejich odpočet je odložen do dalších let, v nichž bude realizován výnos z daného výzkumu a vývoje (toto časové rozlišení jako nákladů příštích období se používá např. v USA a Japonsku, v běžném roce svého vzniku jsou výdaje na výzkum a vývoj kapitalizovány jako nehmotná aktiva)
- c) kombinací obou předchozích způsobů (část výdajů je odečtena v běžném účetním roce, odpočet další části výdajů je odložen do dalších let – viz např. Velká Británie a Irská republika).

V 90. letech se v jednotlivých zemích prosazovaly fakultativní přístupy, kdy daňoví poplatníci mají obvykle možnost volby mezi způsobem odečítání a) a b).

◆ *Daňový dobropis /sleva na dani/ (tzv. tax credit).*

Je to procentuálně stanovená odečitatelná částka od vypočtené a splatné daně, která náleží podnikatelským subjektům podporujícím výzkum a vývoj (ať již investují do vlastního výzkumu a vývoje či ho nakupují). Stanoví se buď paušální sazbou z objemu výdajů na výzkum a vývoj v daném fiskálním roce (tzv. flat rate) nebo sazbou z výše přírůstku výdajů na výzkum a vývoj v daném fiskálním roce (tzv. incremental rate) oproti příslušně vymezenému časovému období či stanovenému základu. Daňový dobropis vztahující se na přírůstky výdajů se může týkat veškerých výdajů na výzkum a vývoj (s výjimkou pořízené nemovitosti pro tyto účely) nebo jejich části.

Tento daňový nástroj je používán v řadě zemí EU či OECD. V posledních letech lze sledovat tendenci k růstu sazeb daňových dobropisů a k jejich používání především ve vazbě na přírůstek výdajů na výzkum a vývoj. Nynější sazby se pohybují u objemu výdajů (flat rate) od 12,5% do 20%, u přírůstku výdajů od 20% do 50%. Další země uvažují o zavedení daňového dobropisu, mimo jiné i Irsko (země s nejnižší korporativní daní v EU) má zájem o tuto daňovou pobídku, a to právě ve vazbě na přírůstek výdajů na výzkum a vývoj.

◆ *Odpočty od základu daně (položky odčitatelné od základu daně).*

Jde o snižování zisku podniků, a tím i jejich daňového základu o určité stanovené procento výdajů na výzkum a vývoj. Jedním - již klasickým příkladem odpočtu od základu daně jsou dary poskytnuté na financování vědy a výzkumu (sponzoring). V posledních letech byly v některých zemích (viz např. Rakousko, Velká Británie) zavedeny daňové úlevy v podobě odpočtu až dalších 25 % - 50 % vlastních započitatelných nákladů na VaV ze základu daně. To znamená, že firmy mohou odečítat vlastní započitatelné náklady z více než 100 %. V případě, že jde o nastartování výzkumné činnosti nebo lze po dobu posledních tří let zaznamenat „nadprůměrné“ výdaje na výzkum, může být daňový základ ještě snížen.

◆ **Různé speciální daňové pobídky.**

Prvním okruhem jejich uplatnění je podpora zájmu podnikatelské sféry o zaměstnávání lidí ve výzkumu a vývoji. Patří k nim např. daňové úlevy orientované na podporu vytváření nových pracovních příležitostí ve výzkumu a vývoji. Nebo je vždy pro daný rok stanovena výše speciální slevy z odvodů daně ze mzdy. Se zaměstnáváním mladých lidí v doktorandském studiu či těsně po něm se též spojuje použití daňových dobropisů, apod.

Pozn.: Pozitivní zkušenosti s tímto okruhem daňových zvýhodnění uvádí zejména Nizozemsko. Zde přijatá opatření, umožňující zaměstnavatelům žádat o snížení plateb daní i odvodů sociálního pojištění za jejich výzkumné a vývojové pracovníky, jsou považována za velmi úspěšná, snadno proveditelná a zvláště pro střední a malé podniky atraktivní. V průběhu druhé poloviny 90. let se počet podniků, které používaly tento systém, téměř ztrojnásobil. Provedený průzkum přitom prokázal jak zvýšení počtu výzkumných a vývojových pracovníků u uživatelů systému daňového a odvodového zvýhodnění, tak další růst výdajů na výzkum a vývoj v těchto podnicích.

Dalším okruhem uplatnění speciálních daňových pobídek je pak např. podpora zavádění a využívání high-tech v podnikatelské sféře (zejména v středních a malých podnicích). Jiným okruhem daňových pobídek může být osvobození od daně či snížená daň z příjmů z prodeje duševního vlastnictví (viz např. Irsko, kde příjmy z patentů nejsou zdaňovány vůbec). Zvláštním okruhem daňových pobídek jsou pak daňové úlevy pro podniky, které zadávají výzkumná řešení pro veřejné výzkumné instituce. S tím se setkáváme např. u jižních zemí EU (viz např. Itálie, Portugalsko). Existují též daňové pobídky směřované na podporu výzkumné spolupráce různých subjektů na společných projektech.

◆ **Daňové úlevy pro malé a střední podniky.**

Tyto firmy, pokud jsou orientované na high-tech, využívají výsledky výzkumu a vývoje či přímo provozují výzkumné a vývojové aktivity, jsou v některých zemích v určitých případech a na určitou dobu osvobozeny od daně resp. jsou pro ně stanovena různá daňová zvýhodnění.

◆ **Odpisová politika**

V tomto případě jde obvykle o urychlené odpisování investičních výdajů na výzkum a vývoj. Jde o možnost odepsat již v prvním roce z příslušného pořízeného investičního majetku celých 100% hodnoty nebo procentuálně poměrně vysokou částku, resp. se navíc používají tzv. mimořádné odpisy hmotného investičního majetku. Prakticky tedy probíhá toto odpisování rychleji než v příslušné odpisové skupině. Urychlené odpisování přispívá k včasnému pořízení nových progresivních vědeckých přístrojů a techniky, které procházejí rychlou morální amortizací.

◆ **Snížení odvodů sociálního pojištění zaměstnavatele za výzkumné a vývojové pracovníky**

Nižší platby sociálního pojištění patří k těm nástrojům nepřímé podpory, které snižují zaměstnavatelům náklady na výzkumné a vývojové pracovníky a podporují zájem podnikatelské sféry o jejich zaměstnávání. Platy těchto pracovníků lze vyjmout z vyměřovacího základu resp. je do něho započítat jen částečně; pro daný rok může být stanovena výše speciální slevy obdobně jako u odvodů daně ze mzdy, apod.

◆ **Celní politika na podporu VaV**

Většinou jde o osvobození od cla při dovozu vědeckých přístrojů a zařízení. V rámci EU není tato problematika v národní kompetenci. Se vstupem ČR do EU přestala v této oblasti platit česká legislativa a proto se této problematice nebudeme dále speciálně věnovat.

◆ **Mechanismy garancí**

Jde o účinné zajištění přístupu k cizímu kapitálu. S nedostatečným přístupem k němu jsou konfrontovány všechny MSP, zejména pak malé a nově zakládané firmy se špičkovými technologiemi. Při financování VaV je však s ohledem na rizika VaV tento problém ještě naléhavější. Mohou být poskytovány jednak záruky za úvěry a leasing, jednak záruky za akcie (potenciálním investorům do VaV). Mechanismy záruk za úvěry a akcie jsou tak nástrojem pro zvýšení dostupnosti kapitálu a umožňují redukci nákladů na přístup k tomuto kapitálu. Riziko je rozloženo na více subjektů. Pokud jde o různé mechanismy záruk: u start-up firem v oblasti high-tech lze uplatnit záruky za vlastní vkládaný kapitál, u MSP v tradičních odvětvích většinou záruky za úvěry, atd. Problémem v členských zemích EU je, že v současné době existují sice četné programy záruk, ale tyto programy nejsou určeny jen pro VaV. V ČR zajišťuje ze strany státu oblast garancí ČMZRB, a to ve vztahu k MSP, ale bez zvláštního zřetele k financování VaV a spin-off.

◆ *Zvýhodněné úvěry*

Jde o další formy účinného zajištění přístupu k cizímu kapitálu. Podpora je zaměřena na MSP a spočívá zde obvykle v subvencování úroků resp. nízké pevné úrokové sazbě (snížení úrokových nákladů pro příjemce úvěru) a v dlouhodobé splatnosti úvěru s odkladem splátek (většinou až 5 let). Získáním zvýhodněného úvěru firma má tak výhodný zdroj financování, který se chová obdobně jako její vlastní kapitál. ČMZRB začala v rámci této formy státní podpory též podporovat inovační projekty (viz program Inovace).

◆ *Podpora rizikového kapitálu*

Ke stimulaci rizikového kapitálu v případě jeho investic na podporu výzkumu a rozvoje technologií jsou využívána daňová opatření v podobě osvobození od daně z výnosu kapitálu, odkladu daně, nižšího zdanění příjmů akcionářů společností rizikového kapitálu, apod. Daňové pobídky na podporu tvorby rizikového kapitálu nalezneme v rámci EU zejména ve Velké Británii, která má již určitou tradici s používáním tohoto nástroje financování výzkumu a inovativních podniků. K podpoře rizikového kapitálu jsou též uplatňovány výše zmiňované mechanismy záruk (zejména za akcie), subvencované úvěry a možnou formou podpory je i přímá účast státu ve fondech rizikového kapitálu.

Nástroje nepřímé podpory k posílení výzkumu v podnikatelském sektoru existují – jak z výše uvedeného stručného přehledu plyne – v současné době v celé řadě konkrétních podob. Jsou zaměřeny jak na velké podniky, tak na střední a malé podniky, na stimulaci zájmu o zaměstnávání lidí ve výzkumu, na spolupráci mezi průmyslovými společnostmi a veřejnými výzkumnými organizacemi i na rozšíření financování formou rizikového kapitálu..

Na úrovni orgánů EU či OECD je nepřímá podpora výzkumu a vývoje v jednotlivých zemích i za celek společenství pravidelně hodnocena a jsou prováděny z tohoto hlediska komparace jednotlivých výzkumných politik. Pro tyto účely byly dokonce vyvinuty nástroje sloužící k vyhodnocení a komparaci úrovně daňových úlev pro výzkum a vývoj v různých zemích (např. tzv. B-index jako souhrnná míra fiskální „štedrosti“ k výzkumu a vývoji).

Výhody a nevýhody využití daňových nástrojů nepřímé podpory

V konfrontaci s nástroji přímého financování lze na základě dosaženého poznání a praktických zkušeností uvést zejména tyto následující výhody a nevýhody daňových (fiskálních) nástrojů a pobídek.

Výhody využití daňových nástrojů spočívají především v tom, že:

- umožňují povzbuzovat a stimulovat investice do výzkumu, vývoje a inovací v celé šíři podnikatelského sektoru; zvláště je to účinné v zemi s chudou inovační tradicí nebo v zemi, kdy v dané situaci neodpovídá její inovační výkonnost potřebám ekonomiky
- podporují pružné tržní alokace investic do výzkumu a vývoje orientované na konkurenceschopné technologie a odvětví (s minimem zásahů do trhu); podnikatelské subjekty (obchodní společnosti) mají plnou možnost volby vlastních výzkumných a inovačních priorit při očekávané efektivní alokaci jimi vynakládaných prostředků (podnikatelský subjekt je obvykle alokuje způsobem zajišťujícím mu jejich maximální návratnost)
- nenarušují v podstatě konkurenční prostředí svým plošným uplatněním (rovné a stejné podmínky pro všechny – možnost využití za daných okolností všemi podnikatelskými subjekty)
- znamenají snazší a méně nákladnou správu ve srovnání s nástroji přímého financování (např. odpadají četné náklady dané oboustrannými protichůdnými pohyby při přímém financování, administrativní náklady spojené s podáním žádosti o dotaci, jejím prověřováním, schvalováním, kontrolou plnění, atd.)
- snižují nejistoty a vytvářejí určitou stabilitu pro podniky při financování výzkumu (podniky vědí předem, s čím mohou za daných podmínek počítat, právní jistota); současně plnění daňových povinností je více pod veřejnou kontrolou.
- stimulují širší, obecný zájem o financování vědy a výzkumu (rozšíření zdrojů financování – sponzoři).

Nevýhody využití daňových nástrojů určených na podporu výzkumu a vývoje jsou pak zvláště v tom, že:

- vytvoření účinných daňových schémat je poměrně náročnou komplexní záležitostí
- predikce celkových dopadů na daňové příjmy (dopadů na státní rozpočet) jsou obtížné; fiskální stabilita může být proto i jen předstíraná
- používaná plošnost podpory neumožňuje směřovat prostředky cíleně a adresně na řešení společensky klíčových témat v oblasti výzkumu
- možnost jejich využití nereflektuje naléhavost potřeby podpory v daném případě; realizovat tuto podporu lze jen tam, kde vzniká daňová povinnost resp. je dosahován kladný hospodářský výsledek
- poskytování daňové podpory komplikuje daňovou legislativu (vzdaluje ji od standardních požadavků jednoduchosti, transparentnosti a neutrality daní)
- existuje riziko jejich zneužití (zejména v případě nepřesných formulací v daňové legislativě, nedostatečných vazeb na účetnictví a mezer ve statistickém výkaznictví).

3. Současný stav

3.1. Situace v ČR

V České republice je používán velmi omezený počet NNVV, jejich praktický přínos pro zainteresované hráče je zanedbatelný. Nyní platí 2 opatření:

- ◆ Osvobození od daně ze zisku u nepodnikatelských subjektů, je-li tento využit na podporu VaV.

Jedinou úlevu tohoto typu upravuje Zákon 586/1992 Sb.. o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů v §20 odst. 7: „Poplatníci vymezení v § 18 odst. 3 tohoto zákona, kteří nejsou založeni nebo zřízeni za účelem podnikání, mohou základ daně...dále snížit

až o 30 %, maximálně však o 1 000 000 Kč, použijí-li takto získané prostředky ke krytí nákladů (výdajů) souvisejících s činnostmi, z nichž získané příjmy nejsou předmětem daně, a to ve 3 bezprostředně následujících zdaňovacích obdobích; ... V případě, že 30 % snížení činí méně než 300 000 Kč, lze odečíst částku ve výši 300 000 Kč, maximálně však do výše základu daně.“

Úleva platí pro tzv. "neziskové organizace" což v případě výzkumu a vývoje jsou především vysoké školy a příspěvkové organizace; to je ve skutečnosti kontraproduktivní - tyto instituce byly založeny (a jsou financovány ze státního rozpočtu) z jiných pohnutek; jejich stimulace k vytváření zisku může v praxi dokonce vést k nekalé konkurenci.

- ◆ Daňové úlevy na dary by měly umožnit daňovým poplatkům daňovou úlevu při poskytování darů pro výzkum a vývoj. Tuto část daně z příjmů upravuje Zákon 586/1992 Sb.. o daních z příjmů v § 15, a !§ 20 Nezdánitelná část základu daně: „Od základu daně lze odečíst hodnotu darů poskytnutých obcím a právnickým osobám se sídlem na území České republiky na financování vědy a vzdělání, výzkumných a vývojových účelů, pokud úhrnná hodnota darů ve zdaňovacím období přesáhne 2 % ze základu daně anebo činí alespoň 1000 Kč. V úhrnu lze odečíst nejvýše 5 % ze základu daně ...(konkrétně – pro fyzické osoby §15, odst. 8; právnické osoby §20, odst.8).

Komentář – viz článek 4.1 této studie

- ◆ Až dosud využívané osvobození dovozů na VaV od cla je-li příjemcem organizace mající jako hlavní činnost vědu a výzkum podle vyhl. MF č. 136 (ze dne 4. 6. 1998) o osvobození zboží od dovozního cla přestalo platit okamžikem vstupu ČR do EU. *Oproti stavu před 1.5.2004 se situace dokonce zhoršila, neboť dovoz přístrojů a zařízení je nyní nově zatížen daní z přidané hodnoty.*

V České republice dosud nezískalo širší zavedení NNVV dostatečnou váhu a podporu. Důvodů je hned několik. Pro ekonomy a politiky je nepřijemná představa jakéhokoli snížení daňového výběru, zvláště v období rostoucího deficitu veřejných financí. Zavedením NNVV se zvyšuje i riziko daňových úniků a komplikace celého daňového systému. Podniková sféra, která by měla o jejich zavedení usilovat, je v ČR orientována na jiné priority – tuzemský průmysl až dosud spíše bojoval o přežití a nedostatek podpory výzkumu jej, bohužel, tolik netrápil. Zahraniční investoři v naprosté většině využívají komparativních výhod, především laciné pracovní síly a investičních pobídek a VaV zpravidla v ČR neprovozují. Největší snahu o zavádění NNVV projevovaly ojedinělé subjekty, zejména Asociace výzkumných organizací, sdružující převážně průmyslové výzkumné organizace, zabývající se nyní i specializovanou výrobou a poskytováním služeb – viz program valného shromáždění AVO v roce 2002. Spolu s latentním povědomím určitých zástupců decimální sféry o významnosti NNVV vedlo jejich úsilí v minulosti k zařazení opatrně formulovaných požadavků na jejich zavedení např. do Národní politiky VaV i její aktualizované podoby, schválené vládou v letošním roce:

- Národní politika, přijatá v roce 2000 mapovala problematiku NNVV a obsahovala dokonce závazek: „Při připravované reformě daňové soustavy se bude usilovat o vytvoření stejných podmínek všem subjektům. Zároveň budou jednotlivé nástroje nepřímé podpory VaV zhodnoceny tak, aby stávající minimální rozsah daňových aj. úlev v ČR byl výrazně rozšířen s cílem stimulovat nevládní sektor a zvýšit jeho konkurenceschopnost. Na přípravě se musí aktivně podílet podnikatelská sféra. Výjimky z jednotného daňového systému musí být řádně zdůvodněny.“ Skutečností je, že závazek nebyl splněn.
- ◆ Aktualizovaná Národní politika VaV pro roky 2004 – 2008 je ve formulacích strážlivější (kap. IV.1.2.): „Nepřímá podpora VaV, jako doplněk přímé podpory, bude v ČR prosazována v míře, kterou umožňuje reforma veřejných financí, jako výrazný stimul k zajištění 2% HDP na VaV ze soukromých zdrojů.“

Mezi NNVV, jejichž uplatnění by mělo být podle § 92 tohoto dokumentu vyhodnoceno, chybí ty, které formou daňových úlev nejefektivněji stimulují provádění VaV a zavádění jejich výsledků do praxe.

Nejkonkrétnějším počinem bylo ustavení pracovní skupina Rady vlády pro VaV pro NNVV v roce 2001. Pracovní skupina zmapovala nejčastěji používané NNVV a Rada pak následně schválila dokument 159/2b-4 (viz příloha č. 3). Ani to však nemohlo stačit k potřebnému obratu v nahlížení na význam a potřebu zavedení NNVV. Zdá se, že potřebná změna přichází až se vstupem ČR do Evropské unie a s nutností dostát závazkům vůči Lisabonské deklaraci.

Reakcí na **Akční plán EU: více výzkumu pro Evropu** je dopracování materiálu, který bude specifikovat vybrané směry, v nichž Česká republika cítí nejakutnější potřebu přiblížit se situaci v Evropské unii. Je potěšitelné, že mezi (nemnoha) prioritními oblastmi nechybí opatření č. 29, zabývající se právě nepřímými nástroji. Pracovní materiál obsahuje pro odstavce Akčního plánu „4.3.3. Daňová opatření pro výzkum“ formulaci:

Podpora koordinovaného použití (daňových) fiskálních pobídek pro opatření politiky výzkumu (společného) obecného zájmu, především pro následující:

- Podpora zakládání a rozběhové fáze podniků náročných na výzkum
- Zjednodušení přístupu k finančním prostředkům s využitím nových nebo stávajících nadací pro podporu VaV v Evropě.

Po přijetí konkrétních úkolů Akčního plánu vládou ČR na sklonku letošního roku by se měly/mohly stát právě tyto formulace základem k dalšímu pokroku v této oblasti.

Autoři se domnívají, že další opatření Akčního plánu se tak či onak této studie netýkají, případně existují jiné důvody, proč se jimi v této souvislosti nezabývat:

- ◆ Opatření 19 je již realizované opatření, související s aktivitami EIB
- ◆ Některá další opatření se týkají rizikového kapitálu a jeho podpory; u těchto nástrojů jde spíše než o podporu VaV o opatření na podporu inovačního procesu (opatření 62, 63, 64, 65)
- ◆ Rovněž další citovaná opatření Akčního plánu mají s NNVV pouze velmi volný vztah (např. 31, 62, 66)
- ◆ Další opatření Akčního plánu (67, 68, 69, 70) mají velmi komplexní charakter a budou s velkou pravděpodobností předmětem složitých jednání odborných grémíí na úrovni Evropské komise; v těchto případech jde zejména o působení multinacionálních firem, pro něž může být věrohodným partnerem pouze panevropský orgán

3.2. Situace v Evropské unii

3.2.1. Úvod

Na základě požadavku Evropské komise (dále EC) vytvořil CREST pro období podzim 2003 / jaro 2004 pět expertních skupin (ES), jejichž cílem bylo zhodnotit současný systém podpory sektoru VaV v zemích EU a navrhnout cesty zlepšení s cílem dosažení „Barcelonského“ limitu – dosáhnout úrovně podpory VaV v úrovni 3% HDP (z toho 2/3 ze soukromých zdrojů)². Expertní skupina 3 "Fiscal measures for research" (RTD.K.1) se zabývala využitím nástrojů nepřímé podpory VaV. Práce skupiny v současné době vrcholí přípravou závěrečné zprávy, z nichž čerpali autoři při zpracování následující kapitoly (neoficiální text zprávy je přílohou č.1 tohoto dokumentu).

ES 3 se soustředila přednostně na následující témata:

- a) podpora zavedení rozpočtových opatření pro podporu VaV
- b) využití rozpočtových opatření pro vznik a podporu malých a středních podniků (MSP) založených na VaV
- c) podpora nadací, aktivních v oblasti VaV
- d) využití daňových nástrojů pro podporu atraktivity práce v sektoru VaV
- e) zlepšení úrovně a úspěšnosti existujících daňových zvýhodnění na základě jejich evaluace, výměny zkušeností a aplikací principů jednoduchosti, nízkých administrativních nákladů a stability opatření
- f) stanovení „nákladů“ daňových zvýhodnění
- g) pokud to bude výhodné, navrhnout daňová zvýhodnění pro rizikový kapitál a odstranit (případně) dvojí zdanění investorů a fondů.

Poznámka:

- *Pro účely práce skupiny byl pojem „fiscal measures“ používán výhradně ve smyslu „daňové nástroje“ či „daňová zvýhodnění“ (ačkoli má ve skutečnosti širší význam).*
- *VaV (výzkum a vývoj) byl chápán téměř výhradně ve smyslu (průmyslový) výzkum a vývoj. Většina diskusí, návrhů a doporučení se tedy v podstatě netýkala základního (akademického) výzkumu a základního výzkumu na vysokých školách, i když některé nástroje jsou aplikovatelné i pro tuto oblast (odpisové doby, daňová zvýhodnění pro výzkumníky, nadace).*
- *Vzhledem k výše uvedenému se diskuse a úvahy soustředily výhradně na VaV v oblasti přírodních a technických věd.*

V pracovní skupině byly zastoupeny Belgie, Česká republika, Dánsko, Francie, Holandsko, Irsko, Itálie, Izrael, Kypr, Litva, Lotyšsko, Německo, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko, Španělsko, Švédsko, Velká Británie. Delegáti z 22 zemí byli vybráni ministerstvy odpovědnými za podporu VaV v účastnících zemích.

3.2.2 Přehled využívaných daňových zvýhodnění

Zkušenosti jednotlivých zemí byly získány jak v rámci široké diskuse a prezentací, tak pomocí sestaveného dotazníku. Souhrnem lze říci, že z 22 účastnících zemí jich 17 využívá daňová zvýhodnění na podporu VaV. Tato zvýhodnění nejsou využívána v Německu, České republice, Slovensku, Slovinsku a na Kypru. (tabulka 1).

Dále uvedené tabulky ilustrují:

- které ze států využívají daňových zvýhodnění
- pro které účely jsou daňová zvýhodnění využívána
- které příjemce daňové nástroje zvýhodňují
- jak jsou daňová zvýhodnění v jednotlivých zemích zaměřena.

Tabulka 1: Přehled využívaných daňových zvýhodnění

Stát		Používá daňová zvýhodnění	Počet daňových zvýhodnění
Rakousko	A	A	3
Belgie	B	A	3
Česká republika	CZ	N	0
Kypr	CA	N	0
Dánsko	DK	A	3
Francie	F	A	4
Německo	D	N	0
Maďarsko	HU	A	9
Irsko	IR	A	6
Izrael	IZ	A	4
Itálie	I	A	7
Lotyšsko	LV	A	3
Litva	LT	A	4
Nizozemí	NL	A	2
Norsko	N	A	1
Portugalsko	P	A	1
Rumunsko	RO	A	4
Slovensko	SK	N	0
Slovinsko	Si	N	0
Španělsko	E	A	3
Švédsko	S	A	2
UK	UK	A	4
CELKEM		17	63

Tabulka 2: Zaměření daňových zvýhodnění

Stát	Náklady na VaV včetně investic	Podpora atraktivity práce ve VaV	Podpora nadací VaV	Podpora duševního vlastnictví
Rakousko	A		A	A
Belgie	A		A	A
Dánsko	A	A	A	
Francie	A	A		
Maďarsko	A	A	A	A
Irsko	A			A
Izrael	A	A		A
Itálie	A	A		
Lotyšsko	A			
Litva	A	A	A	
Nizozemí	A			
Norsko	A			
Portugalsko	A	A		A
Rumunsko	A			A
Španělsko	A			A
Švédsko		A	A	
UK	A		A	
CELKEM	16	8	7	8

Z výsledků je zřejmé, že ve většině zemi jsou zvýhodnění využívána pro krytí nákladů a investic do VaV. Dále jsou podporováni výzkumní pracovníci a ochrana duševního vlastnictví.

Tabulka 3. Příjemci daňových zvýhodnění

	Průmysl	Zaměstnanci	Nadace	Jiné
Rakousko	A		A	
Belgie	A		A	A
Dánsko	A	A	A	
Francie	A	A		
Maďarsko	A	A	A	
Irsko	A	A		
Izrael	A	A		A
Itálie	A	A		
Lotyšsko	A			
Litva	A	A	A	
Nizozemí	A			
Norsko	A			
Portugalsko	A			
Rumunsko	A			
Španělsko	A			
Švédsko		A	A	
UK	A		A	A
CELKEM	16	8	7	3

V převažující většině zemí jsou daňová zvýhodnění cílena pro podporu průmyslových podniků a na přenos výsledků VaV do “praxe” – formou podpory nadací. S tím souvisí i cílená podpora VaV pracovníků.

Tabulka 4: Zaměření daňových zvýhodnění v jednotlivých zemích

	MSP	Nové MSP	VaV pracovníci	Podpora spolupráce s institucemi základního výzkumu	Nadace	Jiné
Rakousko					A	
Belgie					A	A
Dánsko	A		A	A	A	
Francie	A	A	A			
Maďarsko	A	A	A	A	A	
Irsko		A				
Izrael			A			A
Itálie	A		A	A		A
Lotyšsko	A					
Litva			A		A	
Nizozemí	A	A				
Norsko	A			A		
Portugalsko		A	A	A		
Rumunsko				A	A	
Španělsko	A			A		
ŠVÉDSKO			A		A	
UK	A			A	A	A
CELKEM	9	5	8	8	7	4

Je zřejmé, že v podstatě ve všech zemích jsou daňová zvýhodnění cílena dle specifických potřeb států. Nástroje jsou obvykle orientovány na podporu nových a stávajících MSP včetně podpory “přenosu výsledků do praxe” formou spolupráce s institucemi základního výzkumu.

3.2.3 Příklady některých NNVV

Francie

- ◆ název: Podpora pro “Young Innovative Company”
- ◆ podmínky: MSP ne starší 8 let, schopný dokladovat výdaje na VaV ve výši 15% celkových nákladů
- ◆ zvýhodnění:
 - první 3 roky neplatí daň z příjmu, další 2 roky 50%
 - zaměstnanci v oboru VaV a patentů neplatí sociální pojištění
 - celkové maximální zvýhodnění nesmí přesáhnou během 3 let 100 000 EURO.

Švédsko

- ◆ název: Podpora nadací
- ◆ podmínky: nadace musí využít prostředky pro “dobré skutky” – podle zákona péče o děti, výchova, výzkum, “Nordic co-operation” a národní obrana
- ◆ zvýhodnění: neplatí daň z příjmu s výhradou příjmů z podnikání a pronájmu

Dánsko

- ◆ název: Daňové zvýhodnění pro pracovníky VaV a “experty”

- ◆ podmínky: pro občany cizích zemí (*velice kritizované opatření*)
- ◆ zvýhodnění: po dobu 3 let daň z příjmu + soc. pojištění celkem 31%.

Maďarsko

- ◆ název: Simplified Entrepreneurial Tax (EVA)
- ◆ podmínky: zjednodušené daňové přiznání, není třeba dokladovat jednotlivé náklady, jen celkové
- ◆ zvýhodnění: platí pro mikropodniky

Irsko

- ◆ název: Business Expansion Scheme (BES)
- ◆ podmínky: určeno soukromým investorům
- ◆ zvýhodnění: osvobození od daní v případě vložení kapitálu do vybraných sektorů ve výši min. 31 750 EURO ročně
- ◆ název: Seed Capital Scheme (SCS)
- ◆ podmínky: určeno osobám zakládajícím MSP
- ◆ zvýhodnění: osobám, které opustily zaměstnání a založily vlastní firmu, jsou vráceny daně, zaplacené v období 6ti let před zahájením soukromého podnikání v závislosti na jejich výši a investovaném kapitálu

Nizozemí

- ◆ název: WSBO 1 (Wet Bevordering Speur en Ontwikkelingswerk = viz www.ez.nl)
- ◆ podmínky: určeno pro MSP
- ◆ zvýhodnění: snížení daní z platů a soc. pojištění 42% (prvních 110000 EURO), dále 14%, maximum 8 mil.
- ◆ název: WSBO 2
- ◆ podmínky: určeno pro jednotlivce (self employed person)
- ◆ zvýhodnění: odpočet 11000 EURO ze zisku, pro začínající 16500 EURO.

Velká Británie

- ◆ název: snížení daňového základu
- ◆ podmínky: určeno pro MSP i velké podniky
- ◆ zvýhodnění:
 - u MSP od daňového základu lze odečíst 150% nákladů na VaV, v případě ztráty "obchodovatelný kredit" ve výši 24% nákladů na VaV
 - u velkých podniků lze odečíst 125% nákladů na VaV.

Portugalsko

Opatření z oblasti NEST "Newly created technology-based companies"

- ◆ podmínky: nové MSP
- ◆ zvýhodnění: daňové zvýhodnění prvních 6 let, ale jako součást převážně přímé podpory.

3.2.4 Hodnocení efektu daňových zvýhodnění

Je celkem logické, že efektivita nákladů tímto způsobem vynaložených by měla být vyhodnocována. O to překvapivější je zjištění, že se to děje v poměrně omezené míře, případně výsledky nejsou přístupné – viz. tabulka 5.

Tabulka 5: Vyhodnocení efektu daňových zvýhodnění

	Je efekt daňových zvýhodnění vyhodnocován?	Jsou výsledky evaluace dostupné?
Rakousko	A	nepublikované
Belgie	A	částečně
Dánsko		
Francie		
Maďarsko	A	A
Irsko		
Izrael		
Itálie		
Lotyšsko	A	A
Litva		
Nizozemí	A	A
Norsko	A	dosud ne
Portugalsko	A	dosud ne
Rumunsko		
Španělsko		
Švédsko		
UK	A	dosud ne
CELKEM	8	6

Důvodů pro tuto skutečnost je celá řada a můžeme je rozdělit na objektivní a specifické dle jednotlivých zemí.

Objektivní:

- a) neexistence kontrolní, „nepodporované“ skupiny
- b) poměrně krátká doba aplikace těchto zvýhodnění

Lokální:

- a) cílem je „pouze“ zvýšení nákladů na VaV v rámci dosažení „3%“
- b) cílem je vyslat veřejnosti a průmyslu „politický signál“ o podpoře VaV
- c) evaluace zvyšuje náklady
- d) odpovědná ministerstva nejsou objektivní evaluace schopna či ji nepokládají za důležitou.

Souhrn

Většina zúčastněných zemí využívá v současné době celou řadu daňových zvýhodnění pro podporu VaV. Důvody pro zavedení (zrušení) různých zvýhodnění za různých podmínek se výrazně liší v závislosti na představách institucí za tato zvýhodnění odpovědných, dle výchozích podmínek a tradic. V současné době (mimo jiné i pro krátkou dobu existence těchto zvýhodnění) není možno, dle názoru expertní skupiny, provést objektivní vyhodnocení jejich efektivity a formulovat jiná než obecná doporučení. Skupina bude proto (navrhováno) pokračovat v práci i na přelomu let 2004/5.

3.3 Maďarský Fond na podporu VaV a inovací

Maďarsko zřídilo zákonem k datu 1.1.2004 „Fond na podporu výzkumu a vývoje a inovací“⁴, který je v mnoha ohledech velmi zajímavý a nabízí řešení některých zásadních problémů, spojených s problematikou VaV. Z tohoto důvodu se autoři rozhodli zařadit do studie poněkud obsáhlejší informaci o Fondu.

Finanční prostředky plynou do Fondu ze tří zdrojů:

- povinným odvodem podniků

- dary soukromých i právnických osob
- státním příspěvkem ve výši součtu předchozích dvou položek.

Výše povinného odvodu je vázána na úroveň zdanitelného základu, postupně poroste během 3 let až na 0,4 % zdanitelného základu; MSP jsou zvýhodněny, cílová částka odvodu je poloviční. Z pohledu nepřímých nástrojů je pozornosti hoden zejména fakt, že odváděná částka se snižuje o prostředky, které podnikatel vynaložil na výzkum a vývoj pro svoji potřebu.

Fondem disponuje ministr školství, který svou pravomoc deleguje na Radu Fondu, každodenní správu Fondu má na starosti Národní úřad pro rozvoj a technologie. Fond je možno využívat na podporu konkrétních projektů VaV, vzešlých z veřejné soutěže i pro další účely – např. k financování projektů, ucházejících se o podporu ze strukturálních fondů. Po proplacení účasti EU vrací uchazeč prostředky zpět do Fondu. Určitý objem prostředků Fondu je určen pro potřeby regionů.

Zmíněným zákonem se zřizuje nový nástroj k přerozdělení daní, jeho existence má však i některé další zřejmé přednosti:

- Při znalosti údaje o zdanitelném základu podniků lze dopředu odhadnout maximální dopad do výběru daní
- Podniky jsou motivovány k tomu, aby
 - vytvářely zisk (jehož část je odpočitatelná a využitelná pro rozvoj firmy)
 - vynakládaly prostředky na podporu VaV ve svůj vlastní prospěch.
 To může být stimuluujícím faktorem pro velké, např. nadnárodní, firmy, které až dosud výzkum v Maďarsku nepraktikovaly a realizovaly zde pouze know how, pořízené v jiné zemi. Nástroj tedy vytváří prostředí, podporující zvyšování přidané hodnoty a budování ekonomiky, založené na znalostech
- Fond má volnější režim, nežli veřejné zdroje, je ho tedy možno využít k financování širšího okruhu aktivit, zejména z oblasti realizace výsledků VaV v praxi.
- Ve svých důsledcích znamená zřízení Fondu mírně dodatečné zdanění „velkých hráčů“ (např. bank) a přerozdělení prostředků ve prospěch VaV a zejména technologických MSP.

Naopak rizikem tohoto uspořádání je těžko kontrolovatelná výše nákladů na vlastní VaV. Při neexistenci účetní položky „náklady na VaV“ je při každém ze způsobů, využívajících daňových úlev, tato záležitost věcí důvěry a následné kontroly (např. ze strany finančních úřadů).

Poznámka: autoři měli k dispozici pouze neautorizovaný překlad legislativní normy do češtiny (příloha č. 2 této studie), který však pro potřeby této studie zcela postačil; vedle toho by bylo velmi užitečné zjistit některé praktické aspekty jejího fungování, zejména zmíněnou kontrolu finančních aspektů problému.

3.4. Velká Británie – R and D tax credits

Uvádíme dále jednu z tzv. best practice v oblasti nepřímé podpory VaV

Pozn.: tato daňová pobídka má spíše více charakter daňové úlevy založené na odečtu ze základu daně, je zde však i řada prvků daňového dobropisu.. Experty a v přehledech a studiích OECD je také zahrnována mezi R and D tax allowances a nikoli mezi R and D tax credits. Nicméně v daném případě je v anglické legislativě použito označení R and tax credits.

Cíl použití

Toto daňové opatření bylo přijato v roce 2000 pro MSP a v roce 2002 pro velké společnosti na základě zjištění, že britské společnosti investují do VaV srovnatelně méně než jejich zahraniční konkurenti. Vláda rozhodla stimulovat zvýšení jejich investic do VaV právě tímto opatřením, které bylo připraveno ve spolupráci ministerstva průmyslu a obchodu, ministerstva financí a úřadu správy daní (Inland Revenue) a v konsensu s podnikatelskou sférou.

Kdo může žádat o daňovou úlevu

- pouze společnosti (podnikatelské subjekty) ze své daně z příjmů
- existují dvě daňová schémata v závislosti na tom, zda VaV vykonávají malé a střední podniky nebo velké společnosti
- VaV je pro daňové účely definován v příslušných směrnících v rámci legislativy

Náklady kvalifikované pro tuto daňovou úlevu

Společnosti mohou žádat o daňovou úlevu pro své výdaje na

- zaměstnance přímo a aktivně se zabývající VaV ve společnosti nebo externě pro společnost pracující v oblasti VaV
- spotřební materiál využívaný přímo při provozování VaV
- zvláštní pravidla existují pro výdaje na subdodávky VaV (s odlišností pro MSP a velké firmy).

Výše daňové úlevy

- žádosti jsou podávány se zřetelem k výše uvedeným kvalifikovaným nákladům a k danému účetnímu období; pro podání žádosti se požaduje vynaložit v účetním období nejméně 10 tisíc liber na VaV, horní limit není stanoven
- MSP mohou odečíst 150 % kvalifikovaných výdajů na VaV při výpočtu daně
- velké společnosti mohou odečíst 125 % kvalifikovaných výdajů na VaV při výpočtu daně
- specifickým opatřením na podporu MSP (procházejícím obdobím růstu a vyšších investic a tedy i možností období určitých ztrát) je možnost pro MSP žádat i v případě, že vykazují ztráty v daném účetním období, o splatný daňový dobropis, který může činit až 24 liber z každých 100 liber aktuálních kvalifikovaných výdajů na VaV
- v podstatě jde tedy o redukci daňové povinnosti nebo i o možnost (MSP) přijetí určité platby

Hodnocení efektů

Přes poměrně krátkou dobu existence tohoto daňového zvýhodnění, jsou celková hodnocení i reakce podnikatelské sféry pozitivní. V období duben 2000 – listopad 2003 (tedy za tři a půl fiskálního období) bylo podáno více než 8 tisíc žádostí o daňovou úlevu a poskytnuto kolem 500 milionů liber podpory.

Procesní záležitosti

Žádosti se podávají na Inland Revenue. Pokud jde o další vývoj, důraz se klade na minimalizaci informací v podávané žádosti (přílohou je podpurná dokumentace vysvětlující povahu VaV) a na další urychlení procesu vyřízení žádostí.

4. Výsledky studie

4.1. Výsledky průzkumu názorů podnikatelského sektoru na nepřímé nástroje podpory VaV

Celkově bylo formou dotazníkové akce osloveno 245 společností. 179 společností ze základního souboru podnikatelských subjektů vykazujících investice a aktivity v oblasti VaV bylo vybráno na základě dostupné databáze firem a společností (spravované AVO) se zřetelem zejména k jejich velikostním, vlastnickým, odvětvovým a regionálním charakteristikám. Kromě toho bylo osloveno 66 členů AVO se zaměřením na komerčně orientovaný VaV a s charakterem v podstatě inovativních firem. Segment členů AVO je vyhodnocen s ohledem na určitá specifika zvlášť.

Úroveň odezvy (návratnost) dosáhla téměř 40 % oslovených podnikatelských subjektů. V případě členů AVO to bylo dokonce téměř 80 %. Celkově odpověděla tedy polovina respondentů. Úroveň odezvy u poštovních dotazníkových výzkumů, která dosahuje 30 % a více, je považována za skutečně úspěšnou a je to spojováno s tím, že na předmětu šetření jsou respondenti opravdu zainteresováni. Již zde se tedy nepotvrzují závěry použité např. při hodnocení Národní politiky výzkumu a vývoje v roce 2002, že firmy nevěnují pozornost nepřímým nástrojům podpory VaV a nepovažují je za důležité.

4.1.1 Preference (hodnocení důležitosti) jednotlivých nástrojů nepřímé podpory VaV

Respondenti byli požádáni, aby pomocí sedmibodové škály, kde 7 = velmi důležitý a 1 = vůbec není důležitý, stanovili, jakou míru důležitosti příslušné nástroje nepřímé podpory VaV pro ně mají. Podle toho, jak jsou pro firmy tyto nástroje důležité, které by nejvíce využily, lze sestavit následující žebříček jejich preferencí:

1. *daňová úleva v podobě odečtu započitatelných nákladů na VaV z více než 100 %* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 83,9 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak více než 90 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; tento nástroj má také nejvyšší průměr v hodnocení důležitosti 6,2)
2. *daňový dobropis (tax credit) – sleva na dani* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 77,7 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 88 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti má tento nástroj 6,0)
3. *daňové úlevy při spolupráci s vysokými školami a veřejnými výzkumnými ústavami (společné projekty, apod.)* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 64,7 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 82,3 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti 5,4)
4. *snížení odvodů sociálního pojištění zaměstnavatele za výzkumné a vývojové pracovníky* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 58,5 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 73,9 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; u tohoto nástroje se vícekrát objevuje hodnocení velmi důležitý než v případě daňových úlev při spolupráci s vysokými školami a VVI; průměr v hodnocení důležitosti 5,4)
5. *sleva na dani při tvorbě nových pracovních míst ve VaV* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 57,4 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 76,5 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti 5,4)
6. *zvýhodněné půjčky (subvencované úroky) pro VaV* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 54,4 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i

- hodnocení spíše důležitý, celkově pak 66,2 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti 5,0)
7. *urychlené odpisování dlouhodobého majetku* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 52,2 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 66,7 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje průměr v hodnocení důležitosti 5,0)
 8. *možnost tvorby daňově uznatelných rezerv na rizikový výzkum* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 49,3 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 71,7 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti 5,1, což je ovlivněno méně vyhraněnější strukturou odpovědí respondentů ve srovnání s urychleným odpisováním)
 9. *zvýhodněný pronájem státní / regionální infrastruktury (technologických zařízení, zkušeben, apod.) k VaV aktivitám* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 38,8 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 59,7 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; 12 % respondentů označuje tento nástroj nejnižší možnou hodnotou - vůbec není důležitý; průměr v hodnocení důležitosti 4,5)
 10. *odklad daňové povinnosti při zvýšení výdajů na VaV* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 36,7 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 55,8 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti 4,7, což je ovlivněno méně vyhraněnější strukturou odpovědí respondentů ve srovnání se zvýhodněným pronájemem)
 11. *daňové zvýhodnění u příjmů z prodeje duševního vlastnictví* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 28,1 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 50 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; cca 16 % respondentů označuje tento nástroj nejnižší možnou hodnotou – vůbec není důležitý; průměr v hodnocení důležitosti 4,1)
 12. *zvýšení hranice odpočtu hodnoty darů pro VaV ze základu daně (nad současných 5 %)* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 16,5 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 28,4 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; nejnižší možnou hodnotou jej označuje 18 % respondentů; průměr v hodnocení důležitosti 3,5).

Shrneme-li tyto výsledky, lze především konstatovat, že:

- firmy v rámci nepřímé podpory preferují zejména některé vybrané daňové nástroje a pobídky (viz první tři pozice daňových nástrojů z hlediska hodnocení důležitosti)
- jednoznačně nejvyšší ohodnocení mají daňové úlevy bonifikující vynaložené náklady na VaV (ať již odečtem ze základu daně nebo slevou na dani); v tomto ohledu jakoby management firem v ČR sdílel zkušenosti a postupy ze zemí EU a dalších vyspělých ekonomik
- pozitivním momentem je vědomí důležitosti stimulovat daňovými pobídkami i spolupráci průmyslu s vysokými školami a veřejným výzkumným sektorem
- jednoznačně nejnižší ocenění důležitosti ze strany respondentů nacházíme v případě zvýšení hranice odpočtu hodnoty darů pro VaV ze základu daně (tato forma podpory je také dosud využívána ze strany firem v omezeném měřítku a není příliš efektivní) – situace je navíc kontroverzní v tom, že představitelé MF ČR naopak prosazují a připouštějí dosud pouze tuto formu nepřímé podpory VaV.
- celkově je preferována daňová stimulace vstupů do VaV, mnohem menší zájem je o daňové zvýhodnění výstupů VaV (viz zájem o daňová zvýhodnění u příjmů z prodeje duševního vlastnictví)

- z nedaňových forem nepřímé podpory VaV jsou nejvíce oceňovány zvýhodněné půjčky pro VaV. (Velmi akcentované snížení odvodů sociálního pojištění zaměstnavatelem zahrnujeme v souladu s obvyklou praxí do otázek daňové zátěže a pobídek.)

4.1.2 Analýza preferencí podle jednotlivých charakteristik firem

Nyní se podívejme blíže na preference jednotlivých nástrojů nepřímé podpory VaV (jejich rozdíly a shody) podle vybraných charakteristik souboru šetřených firem, zejména podle jejich velikostních segmentů, vlastnictví, odvětví a regionů.

Velké firmy (s velikostí 250 zaměstnanců a více) preferují nejvíce *daňovou úlevu v podobě odečtu započitatelných nákladů na VaV z více než 100 %* (78,6 % respondentů uvádí tento nástroj nepřímé podpory jako velmi důležitý nebo důležitý; celkově hodnotí pozitivně jeho důležitost 85,7 % respondentů) a dále *daňový dobropis (tax credit)* (78,9 % respondentů ho považuje za velmi důležitý či důležitý a 82,8 % celkově hodnotí pozitivně jeho důležitost).

Třetí pozici v hodnocení velkými firmami zauímají daňové úlevy při spolupráci s vysokými školami a VVI. Relativně značnou důležitost přikládají tito respondenti též podpoře zaměstnávání VaV pracovníků (sleva na dani při tvorbě nových pracovních míst ve VaV, snížení odvodů sociálního pojištění zaměstnavatelem).

Nejmenší zájem projevují zejména o daňová zvýhodnění u příjmů z prodeje duševního vlastnictví a zvláště pak v oblasti sponzoringu. Relativně nižší zájem projevují také o zvýhodněný pronájem infrastruktury a urychlené odpisování dlouhodobého majetku určeného pro účely VaV.

Z nedaňových forem podpory VaV oceňují nejvíce zvýhodněné půjčky.

Střední firmy (s velikostí 100 – 249 zaměstnanců) preferují nejvíce *urychlené odpisování dlouhodobého majetku určeného pro účely VaV /rychleji než v příslušné odpisové skupině/* (80 % respondentů označuje tento nástroj za velmi důležitý či důležitý, celkově pak 90 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje), *daňový dobropis (tax credit)*, *snížení odvodů sociálního pojištění zaměstnavatele za VaV pracovníky*, *daňové úlevy při spolupráci s vysokými školami a VVI* a *daňovou úlevu v podobě odečtu započitatelných nákladů na VaV z více než 100 %*.

Za nejméně důležitá (resp. většinou nedůležitá) považují daňová zvýhodnění u příjmů z prodeje duševního vlastnictví a v oblasti sponzoringu.

Kromě urychleného odpisování (jež však těsně souvisí se snižováním daňové zátěže) jsou nejvíce preferovanou nedaňovou formou podpory zvýhodněné půjčky (subvencované úroky, atd.).

Malé firmy (s velikostí 10 – 99 zaměstnanců) preferují nejvíce, a to poměrně jednoznačně, *daňovou úlevu v podobě odečtu započitatelných nákladů na VaV z více než 100 %* (téměř 96 % respondentů tento nástroj označuje za velmi důležitý či důležitý, celkově pak 100 % těchto respondentů pozitivně hodnotilo jeho důležitost) a dále *daňový dobropis (tax credit)*, který uvádí jako velmi důležitý či důležitý cca 83 % respondentů.

Na dalších místech pořadí s určitým odstupem nacházíme slevy na dani při tvorbě nových pracovních míst ve VaV, urychlené odpisování dlouhodobého majetku určeného pro účely VaV, daňové pobídky pro spolupráci s vysokými školami a VVI a možnost tvorby daňově uznatelných rezerv na rizikový výzkum.

Jednoznačně nejnižší zájem je o podporu sponzoringu (celkově v tomto případě převažuje negativní hodnocení důležitosti). Velká váha není rovněž kladena na daňová zvýhodnění příjmů z prodeje duševního vlastnictví a na využití zvýhodněného pronájmu infrastruktury.

Kromě urychleného odpisování (jež však těsně souvisí se snižováním daňové zátěže) jsou nejvíce preferovanou nedaňovou formou podpory zvýhodněné půjčky (subvencované úroky, atd.).

Mikrofirmy (s velikostí do 10 zaměstnanců), tedy v této databázi obvykle startující firmy inovativního charakteru, preferují se shodným oceněním nejvíce *daňovou úlevu v podobě odečtu započitatelných nákladů na VaV z více než 100 % a snížení odvodů sociálního pojištění zaměstnavatele za výzkumné a vývojové pracovníky* (v obou případech za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 83,4 % respondentů z tohoto segmentu; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 100 % těchto respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje).

Na dalších pozicích jsou slevy na dani při tvorbě nových pracovních míst ve VaV, daňový dobropis (tax credit), daňově uznatelné rezervy na rizikový výzkum, daňové zvýhodnění u příjmů z prodeje duševního vlastnictví.

Nejvíce preferovanou nedaňovou formou podpory je zde zvýhodněný pronájem infrastruktury těsně následovaný zvýhodněnými půjčkami.

V celkovém srovnání mikrofirmy více oceňují pobídky a nástroje nepřímé podpory týkající se pracovních míst ve VaV, podporu tvorby rezerv na rizikový výzkum, podporu prodeje duševního vlastnictví a zvýhodněný pronájem infrastruktury.

Podíváme-li se na odpovědi respondentů **podle účasti zahraničního kapitálu** v jejich firmách, lze konstatovat, že nepočtenější skupina respondentů – tuzemských podniků (0% zahraničního kapitálu) se neodlišuje z hlediska výše uvedených celkových preferencí jednotlivých nástrojů. Rozdíly nastávají s růstem podílu zahraničního kapitálu. U společností s více než 90 % zahraničního kapitálu je nejvíce preferována sleva na dani (daňový dobropis – tax credit), který označilo za velmi důležitý či důležitý cca 86 % respondentů, což je v případě tohoto nástroje nejvíce ze všech uvedených hodnocení. Na dalších pozicích se u těchto firem objevuje sleva na dani při tvorbě nových pracovních míst ve VaV, daňová úleva v podobě odečtu započitatelných nákladů na VaV z více než 100 %, daňová úleva při spolupráci s vysokými školami a VVI a snížení odvodů sociálního pojištění. Preferují tedy jednoznačně daňové pobídky. Tyto firmy na rozdíl od ostatních segmentů nevykazují pak ani jedno pozitivní hodnocení důležitosti daňové podpory sponzoringu ve prospěch VaV! Se srovnatelně nižším hodnocením se u nich setkáváme též v případě zvýhodněného pronájmu a zejména urychleného odpisování.

Z hlediska regionů se odpovědi respondentů příliš neliší od celkových výsledků. Váha pražského regionu je přitom zhruba pětina, což vcelku odpovídá jeho pozici v rámci ČR. Zajímavou skutečností je, že daňové pobídky pro sponzoring by skončily v celkovém hodnocení ještě hůře nebyť firem pražského regionu, které přinesly téměř jediné pozitivní odpovědi pro tento nástroj podpory.

Další výsledky

Na otázku, týkající se chování firem, pokud jde o jejich investice do VaV po zavedení daňových či jiných opatření nepřímé podpory VaV, odpověděla surčitou mírou jistoty naprostá většina respondentů (94 %), že předpokládá za této situace více investovat do VaV. Určitě ano odpovědělo 45 % respondentů. Polovina respondentů si však nechává rezervu v podobě opatrnějšího vyjádření spíše ano. I za předpokladu, že většina méně rozhodných by případně neinvestovala více než dosud, by to znamenalo zřetelnější růst podnikových investic do VaV a ve svých důsledcích i růst inovační a ekonomické výkonnosti podnikatelské sféry.

U státní podpory VaV by pak firmy nejvíce ocenily kombinaci (mix) nástrojů nepřímé podpory a účelové přímé podpory VaV (cca 64 % respondentů), 26 % respondentů preferuje samotné zavedení celé řady uvedených nástrojů nepřímé finanční podpory VaV.

Zvláštní pozornost byla věnována skupině největších českých firem se zahraničním vlastníkem. Jejich sledovaný počet byl bohužel natolik nízký, že nebylo možno výsledky zpracovat seriózně pomocí statistických metod. V zásadě však lze říci, že výsledky dotazování jsou u těchto firem velmi obdobné, jako u výše uváděného průměru. Mezi oslovenými firmami byly např. Škoda Auto, Panasonic, Foxconn, Philips, či Unipetrol (vč. jednotlivých dceřiných společností). I tyto firmy by daly přednost různým formám daňových úlev a zvýhodnění spolupráce mezi firmou a vysokou školou. Na opačný konec významnosti řadí pronájem státní infrastruktury, daňové zvýhodnění prodeje duševního vlastnictví a zvýšení hranice odpočtu darů. Jedna z těchto firem doporučuje zvážit další nástroj – daňově zvýhodnit vzdělání a stáže pracovníků ve VaV.

4.1.3 Výsledky průzkumu názorů členů AVO (komerčně orientovaný VaV) na nástroje nepřímé podpory VaV

Preference (hodnocení důležitosti) jednotlivých nástrojů nepřímé podpory VaV členy AVO.

Podle toho, jak jsou pro firmy – členy AVO, jejichž hlavním předmětem činnosti je většinou VaV, uvedené nástroje důležité, které by nejvíce využily, lze sestavit následující žebříček jejich preferencí:

1. *daňové úlevy při spolupráci s vysokými školami a veřejnými výzkumnými ústavami (společné projekty, apod.)* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 71,5 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 87,8 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti 5,9)
2. *snížení odvodů sociálního pojištění zaměstnavatele za výzkumné a vývojové pracovníky* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 67,3 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 75,5 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; u tohoto nástroje se vícekrát objevuje hodnocení velmi důležitý než v případě daňových úlev při spolupráci s vysokými školami a VVI; průměr v hodnocení důležitosti 5, 5)
3. *daňová úleva v podobě odečtu započitatelných nákladů na VaV z více než 100 %* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 64,5 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově 75,6 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti 5,5)
4. *možnost tvorby daňově uznatelných rezerv na rizikový výzkum* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 62,6 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 77,2 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti 5,4)
5. *daňový dobropis /sleva na dani/* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 63,9 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 70 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti má tento nástroj 5,4)
6. *urychlené odpisování dlouhodobého majetku* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 59,2 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 71,7 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti 5,4)

7. *sleva na dani při tvorbě nových pracovních míst ve VaV* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 59,2 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 69,4 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti 5,2)
8. *daňové zvýhodnění u příjmů z prodeje duševního vlastnictví* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 40,0 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 60 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti 4,6)
9. *zvýhodněný pronájem státní / regionální infrastruktury (technologických zařízení, zkušeben, apod.) k VaV aktivitám* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 43,4 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 54,3 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti 4,5)
10. *odklad daňové povinnosti při zvýšení výdajů na VaV* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 35,4 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 50 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; průměr v hodnocení důležitosti 4,3)
11. *zvýhodněné půjčky (subvencované úroky) pro VaV* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 34,7 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 44,9 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; stejné procento respondentů jako velmi důležitý označilo tento nástroj jako vůbec nedůležitý; průměr v hodnocení důležitosti 4,1)
12. *zvýšení hranice odpočtu hodnoty darů pro VaV ze základu daně (nad současných 5 %)* (za velmi důležitý či důležitý považuje tento nástroj nepřímé podpory 20,5 % respondentů; vezmeme-li v úvahu i hodnocení spíše důležitý, celkově pak 29,6 % respondentů pozitivně hodnotilo důležitost tohoto nástroje; nejnižší možnou hodnotou jej označuje více než čtvrtina respondentů; průměr v hodnocení důležitosti 3,3).

Shrneme-li tyto výsledky, lze především konstatovat, že v případě společností sdružených v AVO:

- jsou preferovány především daňové nástroje a pobídky; značně je jimi zřejmě pocíťována zátěž sociálního pojištění
- je pozitivním zjištěním jejich nejvyšší preference podpory kooperace výzkumu, vysokých škol a průmyslu
- jednoznačně nejnižší ocenění důležitosti nacházíme rovněž v případě zvýšení hranice odpočtu hodnoty darů pro VaV ze základu daně, kdy sice procento odpovědí velmi důležitý a důležitý je o něco vyšší, než je tomu v případě výše šetřeného souboru soukromých firem – nečlenů AVO, ale celkově je zde více nejnižších hodnocení ve srovnání s těmito firmami a nižší průměr v hodnocení důležitosti; zdá se, že podnikatelský sektor na rozdíl od decizní sféry nevěří na efekty tohoto nástroje
- mají oproti výše sledovanému souboru firem podstatně nižší hodnocení a pozici zvýhodněné půjčky pro VaV.

Více investovat do VaV v případě zavedení nástrojů nepřímé podpory VaV chce zhruba 98 % respondentů z tohoto segmentu, určitě ano pak více než polovina z nich. Zhruba 70 % respondentů by ocenilo u státní podpory VaV kombinaci nástrojů nepřímé podpory a účelové přímé podpory VaV.

4.2. Panelová diskuse

V souladu se zadáním studie byla dne 4.6.2004 uspořádána panelová diskuse o nepřímých nástrojích podpory VaV za účasti 18 odborníků z různých zainteresovaných organizací (SPD, MF, AVO, MPO, IA, AV ČR, VŠ a dalších). Byly proneseny 4 vyžádané příspěvky, následovala diskuse v plénu. Nejzajímavější příspěvky se zabývaly:

- ◆ NNVV a jejich zavedení jsou permanentním námětem diskusí v posledních cca 10 letech. Jak konstatoval RNDr. Petrus, CSc., problém byl popsán již v přípravných dokumentech pro Národní politiku VaV z roku 2000, bohužel se od té doby až do nynějška prakticky nic nezměnilo. Aktualizovaná NPVaV z letošního roku se vyjadřuje k možnosti zavést NNVV velmi zdrženlivě.
- ◆ Bylo konstatováno, že NNVV jsou nástrojem, doplňujícím systém podpory VaV, na rozdíl od jiných však jednoznačně podporují inovace; jsou většinou administrativně nenáročné, dávají podnikům možnost volby témat i výběru dodavatele výzkumného řešení a mají tedy šanci být velmi účinné. Ve srovnání s obecně pojatým snížením daní (viz příspěvek zástupce SPD) vedou „povinně“ ke zvyšování technické úrovně podniků, což je jev nepochybně pozitivní.
- ◆ Obsáhlá diskuse ukázala, že neúčinnější z NNVV - daňové úlevy - by měly být zaměřeny na podnikatelské subjekty, nikoli na VVO; VVO jsou založeny za účelem vytváření nových poznatků, případně vzdělávání, z NNVV mohou velmi profitovat, dokáží-li vyjít vstříc poptávce po použitelných výsledcích VaV. Zvýšení úlev pro VVO v nedávné novele zákona 586/1992 Sb. o daních z příjmu fyzických osob se z tohoto pohledu jeví jako kontraproduktivní.
- ◆ NNVV musejí být součástí celého systému podpory VaV, z obecnějšího pohledu pak musejí dokonce zapadat do inovační a hospodářské politiky země.
- ◆ Odhad dopadů NNVV na ekonomiku země a zejména na veřejné finance je jednou z velmi důležitých, zároveň však obtížných, úloh. Do jisté míry lze využít zkušeností z jiných zemí - např. v Holandsku je odhadován objem (poměrně široké) podpory VaV prostřednictvím NNVV na cca 15 % celkové podpory z veřejných rozpočtů (to by v ČR znamenalo při obdobném rozsahu snížení výběru daní o cca 2,1 mld Kč).
- ◆ Odhad negativních dopadů (např. snížení výběru daní po zavedení daňových úlev pro investory do VaV) je přitom překvapivě tím snazším úkolem. Daleko obtížnější je odhadnout, jak se např. v takovém případě zvýší technologická úroveň firem, jejich exportní a konkurenční schopnost a s tím související zvýšený daňový základ. PS CREST se opakovaně setkávala s (poněkud iracionálním) míněním členských států EU, že věří v obecně pozitivní vliv NNVV a nehodlají (nebo neumějí) jejich vliv vyhodnotit. Zvyšující se počet zemí, které NNVV zavedly, stejně jako jejich zdůraznění v Akčním plánu pro Evropu, je nicméně velmi inspirativní.
- ◆ Ing. Kolář informoval o různých formách podpory podnikání a inovací (v poslední době zejména z oblasti strukturálních fondů), které Czechinvest nabízí ve prospěch firem, zejména MSP.
- ◆ Zdanění zisků z prodeje duševního vlastnictví (IPR) v případě VVO silně poškozuje a snižuje úsilí vědecké obce o tyto aktivity. Zavedení úlev v této oblasti (spolu s dalšími opatřeními) by mohlo naopak v krátké době vést ke zvýšenému zájmu o praktické využití výsledků VaV; je však nutno ověřit, zda je taková úprava myslitelná s ohledem na „aquis“.
- ◆ V některých evropských zemích jsou NNVV v některé z forem aplikovány na regionální úrovni (kde se soustřeďuje úsilí o posílení konkurenční schopnosti firem a zaměstnanosti) a ve státní statistice se dokonce ani nemusí objevit. Jako příklad bylo jmenováno Německo.
- ◆ Jako příklad netradičního řešení NNVV byl zmíněn nedávno vzniklý maďarský Fond na podporu VaV a inovací, do něhož přispívají povinně všechny podniky jistým podílem ze

zdanitelného základu; tento odvod je možno snížit o částku, kterou firma věnovala na podporu vlastního výzkumu a inovací.

- ◆ Mgr. T. Sedláček, PhD, poradce ministra financí, vysvětlil z jakých zásad vycházelo MF ČR při diskusi o potenciálně přijatelných NNVV
 - NNVV by neměly dále komplikovat daňový systém
 - je třeba minimalizovat riziko daňových úniků
 - NNVV by neměly mít negativní dopad na výběr daní.

Diskuse ukázala, že respektování těchto zásad vede k zavádění neúčinných nástrojů, případně ke zbytečným komplikacím a kontraproduktivním krokům (viz výše). Zdá se, že účinné nástroje mají bohužel určité nenulové riziko, zato však slibují pozitivní vliv na vývoj ekonomiky země. Největším přínosem diskuse byl projev ochoty ze strany přítomného zástupce Ministerstva financí pokračovat v diskusi o možných dalších krocích v této problematice .

4.3. Rozpočtové dopady NNVV

4.3.1 Hodnocení efektů a tlaky na monitoring používaných daňových stimulů

Ve snaze zjistit efekty a dopady používaných daňových a dalších stimulů nepřímé podpory výzkumu a vývoje bylo již uskutečněno množství analýz a šetření (zvláště pak v USA), ze kterých však nelze vyvodit jednoznačné hodnotící stanovisko. Podle některých studií podniky změnilo významně své chování a investovaly ve vyšší míře do výzkumu a vývoje. Podle jiných zjištění jsou dosahovány spíše skromnější výsledky. Avšak **jako primární užitek se zdůrazňuje změna postoje k výzkumu, vývoji a vůbec k inovačnímu podnikání**. Daňová opatření na podporu výzkumu a vývoje signalizují vytváření všeobecného proinovačního prostředí, což se považuje dokonce za významnější užitek, než je jen úzce chápané hledisko jejich rozpočtových efektů a dopadů. Současně provedené výzkumy efektů daňových pobídek pro investice do výzkumu a vývoje ukázaly na význam kvality firemního managementu včetně jeho schopností i ochoty patřičně reagovat v dlouhodobé firemní strategii na měnící se podmínky a potřeby.

Diskuse o účinném využití a efektech daňových stimulů na podporu výzkumu a vývoje vedly pak v řadě vyspělých ekonomik k zavedení pravidelného monitoringu (obsahujícího tzv. impact data daňových stimulů pro výzkum a vývoj). Monitoring se používá zejména pro kontrolu nákladů spojených s daňovými nástroji podpory a pro evidenci počtu podniků (společností), které tyto nástroje využívají a mají z nich prospěch. Uvádí se, že dobré praktické zkušenosti mají s těmito monitorovacími systémy zvláště USA a Francie. Např. v roce 2001 téměř 16 000 společností v USA a více než 3 000 společností ve Francii mělo prospěch z daňové stimulace svého výzkumu a vývoje prostřednictvím tzv. daňového dobropisu (tax credit). Jsou uváděny i náklady spojené s touto daní.. Jiným příkladem stabilizovaného monitoringu je i Velká Británie, kde vláda stanovila Institute of Fiscal Studies jako nezávislou instituci odpovědnou za úplné vyhodnocování efektivnosti používaného daňového dobropisu (tax credit) na podporu výzkumu a vývoje. Naopak Španělsko je zase příkladem určité netransparentnosti v této oblasti. Nemá dostatek čísel pro analýzu dopadu daňových stimulů pro výzkum. Případná disponibilní data jsou zde navíc agregována s daty reflektujícími daňovou stimulaci v jiných oblastech. Nelze tak provádět solidní analýzu využití a efektů daňové stimulace výzkumu a vývoje. Na základě těchto netransparentních a neúplných čísel vznikají pak i zkreslené závěry o tom, v jaké míře vůbec firmy využívají výhody daňových podnětů v oblasti výzkumu a vývoje.

Veřejná (státní) správa i podniky (obchodní společnosti) se přitom liší ve vnímání efektů této nepřímé podpory. Veřejná (státní) správa požaduje k implementaci daňových pobídek jasné a komplexní vymezení výzkumu, vývoje a inovací (četné problémy s právními definicemi); největší výhodou pro ni je pak relativně snadná administrativa a řízení tohoto procesu, nevýhodou je riziko snížení daňového výběru.

Ačkoli i v daném případě není zásadně nutné používat daňové stimuly ve vztahu k příslušným subjektům jen všeobecně (plošně), i zde by bylo možno uplatnit selektivní přístup (např. podporou vybraného typu nebo směru výzkumu, pro který existuje širší resp. strategický zájem, apod.). Tento přístup se však v případě komerčně orientovaného výzkumu nepoužívá nejen s ohledem na rovné podmínky hospodářské soutěže, ale i z důvodů možných složitostí daných daňových schémat a obav o možné zneužití příslušných zvýhodnění.

Podniky považují daňové pobídky rovněž za obvykle snadnější nástroje z hlediska jejich správy a aplikace než přímé finanční stimuly a dále za nástroje, které mohou využívat veškeré firmy (s výjimkou Francie a Velké Británie obvykle však ziskové) a nejen několik z nich vybraných subjektů. Největší nevýhodou spatřují pak v složitosti, komplikovanosti některých daňových systémů. Odlišně míru daňové stimulace a její dopad přitom vnímají velké společnosti a střední a malé podniky.

4.3.2 Odhad dopadů daňových pobídek na státní rozpočet

Při kvantifikaci dopadů daňových nástrojů podpory VaV na státní rozpočet vycházíme z těchto disponibilních základních parametrů:

- výdaje na VaV pocházející z podnikatelského sektoru
- výběr státu na daních z příjmů od firem (právnických osob)
- příjmy a výdaje státního rozpočtu.

Poslední údaje jsou k dispozici za rok 2002.

Vydeme-li z oficiálních údajů ČSÚ, podnikatelský sektor je nejvýznamnějším poskytovatelem finančních prostředků na VaV. V roce 2002 jeho podíl činil 53,7 % celkových výdajů na VaV. V absolutní hodnotě to bylo 15 876 mil. Kč, přičemž meziroční index růstu dosáhl 1,068. Tato částka náleží do výdajů (nákladů) vynaložených na dosažení, zajištění a udržení příjmů, které se pro zjištění základu daně odečtou ve výši prokázané poplatníkem. Téměř 70 % veškerých výdajů v podnikatelské sféře bylo vynaloženo ve zpracovatelském průmyslu.

V roce 2002 vybral stát podle údajů MF ČR na daních od právnických osob (firem) 77 mld Kč, v roce 2003 to bylo cca 84 mld Kč. Z celkových příjmů státního rozpočtu jde o 11 % resp. 12 % příjmů. Nejvyšší podíl na celkových příjmech státního rozpočtu dosahuje pojistné na sociální zabezpečení (až téměř 40 %). Počet firem, které platí daně, se mírně zvyšuje. Postupně si totiž firmy odmazávají počáteční ztráty z podnikání. V roce 2003 podalo daňové přiznání přes 250 tisíc firem. Nějakou daň zaplatilo 72 196 společností, což je zhruba 30 %. Předpokládáme, že v této skupině je zastoupena i podstatná část společností, které investují do VaV, jenž vytváří potenciál pro další růst a ziskovost firmy. Většina peněz do státního rozpočtu přichází od velkých společností. Zhruba polovinu z celkem vybraných daní zaplatí prvních 100 firem podle výše odvedené daně. Prvních dvacet společností vytváří dokonce celou čtvrtinu inkasovaných daní z příjmů právnických osob. Jde především o banky, finanční společnosti, mobilní operátory a podniky v odvětví výroby a rozvodu elektřiny, plynu a vody. V jejich případě však nelze dosud vůbec hovořit o systematických a masivních investicích do VaV.

Určitý nepříznivý tlak na rozhodování o daňových úlevách ve vazbě na investice do VaV přitom vytvářejí:

- obavy, že s poklesem daňové sazby do budoucna existuje možnost snížení objemu vybraných daní

- rostoucí tlaky na rozpočet již stávajících mandatorních výdajů (nyní již cca 80 % výdajů státního rozpočtu), kde svou silnou roli hrají a budou hrát silné zájmové skupiny a politické zájmy
- náběh čerpání daňových úlev přímými zahraničními investory.

Modelová situace pro rok 2005

Společnosti budou v daném roce s ohledem na dosavadní vývoj jejich financování VaV podle odhadů investovat celkem alespoň zhruba 17 mld Kč do VaV. Současně předpokládáme nepříliš pravděpodobnou skutečnost, že budou všechny ziskové. Sazba daně z příjmů právnických osob má v roce 2005 činit 26 % a odvod na daních s ohledem na dosavadní vývoj a změnu sazby předpokládáme u společností ve výši cca 85 mld Kč.

Vybrané příklady

Výběr uváděných příkladů respektuje výsledky průzkumu preferencí (hodnocení důležitosti) jednotlivých daňových pobídek VaV ze strany podnikatelské sféry. Pozornost je přitom věnována především opatřením s nejvyššími možnými dopady a efekty.

Příklad 1: Daňová úleva v podobě odečtu započitatelných nákladů na VaV z více než 100%.

Pokud by měly společnosti tedy možnost snížit základ daně např. o dalších 20% výše svých výdajů na VaV (neuvažujeme jiné položky snižující základ daně včetně sponzoringu), pak by se při výše předpokládaném odvodu na daních za společnosti ve výši 85 mld Kč a daňové sazbě 26 % (v roce 2005) snížil celkový odvod na daních do státního rozpočtu o necelou 1 mld Kč. Při variantě odečtu ze základu daně dalších 50 % výdajů vynaložených společnostmi na VaV v daném roce by se snížil odvod na daních do státního rozpočtu o něco více než 2 mld Kč. V uvedených variantách jde v podstatě o maximální snížení odvodů na daních s ohledem na předpokládanou plnou ziskovost firem investujících do VaV. Z hlediska celkových příjmů státního rozpočtu (v posledních letech zhruba ve výši 700 mld Kč) tyto „ztráty“ činí jen 0,1 – 0,3 % příjmů, což je velice zanedbatelná částka.

Příklad 2: Sleva na dani (daňový dobropis, tax credit)

Vycházíme-li z definice OECD, jde o odečet z finální daňové povinnosti společnosti (z vypočtené a splatné daně), nikoli jako v příkladě 1 z jejich zdanitelných příjmů. S ohledem na dvojitý způsob jejího uplatnění ve vyspělých ekonomikách, budeme uvažovat 2 varianty.

1. varianta : Sleva na dani se uplatňuje ve výši vypočtené stanovenou sazbou z objemu výdajů firmy na VaV v daném roce (účetním období); obvykle se pracuje s celkovými personálními a provozními náklady (neinvestiční výdaje). Vyjdeme-li ze zahraničního vývoje těchto sazeb, můžeme uvažovat v daném případě s 20% sazbou. Při zachování výše uvedených podmínek by stát vybral na daních z příjmů v roce 2005 zhruba o 2-3mld Kč méně.

2. varianta: Sleva na dani se uplatňuje ve výši vypočtené stanovenou sazbou z částky přírůstku výdajů firmy na VaV v daném fiskálním roce oproti příslušně vymezenému časovému období či stanovenému základu (předchozí rok, fixní rok v minulosti, průměr z výdajů posledních dvou nebo tří let, poslední nejvyšší výdaje, apod.). Nynější inkrementální sazby pro výpočet slevy na dani se pohybují ve vyspělých ekonomikách od 20 % do 50 %. Budeme-li pracovat s veškerými neinvestičními výdaji na VaV, lze předpokládat při velmi nízkých meziročních indexech růstu podnikových výdajů na VaV v posledních letech, že i v případě použití 50 % sazby se budou „ztráty“ státního rozpočtu pohybovat výrazně pod úrovní 1 mld Kč.

Příklad 3: daňové úlevy při spolupráci s vysokými školami a veřejnými výzkumnými ústavami (společné projekty, apod.)

V daném případě nemáme dostatek potřebných ověřených údajů o vynaložených prostředcích v rámci této spolupráce. Nicméně pokud by investice podnikové sféry do VaV spolupráce s vysokými školami a VVI byly odečítány jako daňová úleva, snížila se inkaso státu z daní z příjmů společností v současné době o částku v rozsahu nižším než 1 mld Kč. Záviset bude na další dynamice této spolupráce a na tom, jaká bude stanovena sazba této daňové úlevy.

Příklad 4: snížení odvodů sociálního pojištění zaměstnavatele za výzkumné a vývojové pracovníky

V současné době je zaměstnáno v přepočtu na FTE ve sféře VaV v podnikatelském sektoru zhruba přes 12 tisíc osob, z toho je přímo výzkumných a vývojových pracovníků (researchers) přes 6 tisíc, tedy zhruba jedna polovina. Je-li v národním hospodářství ČR zaměstnáno podle posledních údajů cca 4 750 tisíc osob a činily-li příspěvky na sociální zabezpečení za rok 2003 zhruba 272 mld Kč, tzn. téměř 40% státního rozpočtu, budou dopady při uplatnění tohoto nástroje nepřímé podpory VaV na státní rozpočet naprosto zanedbatelné. Odvádí-li zaměstnavatel povinně ze zákona 26 % z objemu vyplacených mezd (plus z plateb za dohody o pracovní činnosti) a ve výzkumu se podle údajů statistiky práce a mezd pohybují průměrné mzdy ve výši přes 18 tisíc Kč, tedy jen o něco více nad průměrnou mzdou v národním hospodářství, pak např. při případném snížení tohoto odvodu na polovinu půjde o krácení příjmů státního rozpočtu o zhruba 14 mil. Kč. Tedy i celkový odpočet tohoto odvodu je v celkových číslech zcela bezvýznamný.

Příklad 5: odhad dopadu „maďarského modelu“ do státního rozpočtu

Zřízení Fondu na podporu VaV a inovací podle maďarského modelu, by znamenalo snížení daňového výběru zhruba o 1 mld Kč (za výše uvedených předpokladů a cílové výši povinného odvodu do Fondu 0,4 % ze základu daně u velkých firem a polovičním odvodu u MSP). Stejnou částkou dotuje Fond státní rozpočet. Celková částka, o kterou by „přišel“ státní rozpočet by tedy byla cca 2 mld Kč, což by představovalo cca 13 % částky, kterou se chystá věnovat na přímou podporu VaV Česká republika v roce 2005.

***Pozn.:** Ve skutečnosti má „maďarský model“ kombinovaný účinek – část prostředků by podniky využily pro vlastní rozvoj, část je možno alokovat jako prostředky Fondu formou veřejné soutěže.*

Pro účely efektivního zavedení daňových pobídek pro VaV bude nutno s cílem předcházet různým možným zneužitím a v souladu s osvědčenou zahraniční praxí si v legislativě definovat VaV aktivity a náklady s nimi spojené, na které se budou dané pobídky a nástroje nepřímé podpory vztahovat.

Proporce nepřímé a přímé podpory VaV.

Vyjdeme-li z cílových ukazatelů výdajů na VaV ze státního rozpočtu ČR (viz NPVaV), pak v roce 2005 by měla výše těchto prostředků dosahovat zhruba 16 mld Kč. Při realizaci některých v této studii analyzovaných a vyhodnocovaných daňových pobídek na podporu VaV, lze konstatovat, že nepřímá daňová podpora VaV se bude s ohledem na výše uvedené odhady pohybovat maximálně zjevně v úrovni nepřesahující 3 mld Kč, což však znamená již značný posun oproti dosavadnímu stavu. Ve vyspělých zemích se tato nepřímá podpora pohybuje od 5 % objemu přímé státní podpory do 25 % a více. V ČR, pokud by byla realizována některá opatření preferovaná podnikatelskou sférou, by to znamenalo dostat se na úroveň zhruba 10 -15 %, což by posunulo pozici ČR v rámci EU. V úvahu je však při interpretaci tohoto ukazatele nutno vzít relativně nízkou úroveň objemu vynakládaných prostředků na VaV ze státního rozpočtu.

Budoucí efekty daňových úlev pro státní rozpočet.

Úvahy o dopadech daňových úlev na státní rozpočet jsou u nás většinou vedeny a rozvíjeny jednostranně a s krátkodobou vizí. Především je nutno brát v úvahu ekonomický rozvoj firem více investujících do VaV; tyto firmy přicházejí s dalšími produktovými a procesními inovacemi, které zvyšují jejich tržní příležitosti a konkurenceschopnost (i v zahraničním měřítku) a ve svých konečných důsledcích se projevují v jejich vyšší profitabilitě a vyšší přidané hodnotě. To znamená i zřetelné rostoucí šance na budoucí zvýšení příjmů státního rozpočtu, s čímž při realizaci některých uváděných daňových pobídek od roku 2005 by bylo možno počítat již zhruba od roku 2007. Ze zahraničních zkušeností vyplývá, že tyto vyvolané zvýšené příjmy do státního rozpočtu výrazně přesahují „ztráty“ způsobené daňovými úlevami.

4.4 Shrnutí hodnocení výhod a nevýhod jednotlivých nástrojů nepřímé podpory VaV

V návaznosti na celkové charakteristiky výhod a nevýhod využití nástrojů nepřímé podpory (zejména daňových), na provedené odhady dopadů na státní rozpočet, mezinárodní srovnání a zkušenosti a výsledky provedených terénních průzkumů názorů a postojů podnikatelské sféry jsou dále konkretizovány a hodnoceny výhody (silné stránky, příležitosti) a nevýhody (slabé stránky, rizika) jednotlivých sledovaných nástrojů nepřímé podpory VaV (v souladu se zadáním). Opatření v oblasti celní politiky nejsou předmětem tohoto hodnocení vzhledem ke změnám kompetencí v této oblasti po vstupu ČR do EU.

Daňový dobropis /sleva na dani/ (tzv. tax credit)

Výhody (silné stránky, příležitosti)

- Stimulace investic do VaV v podnikové sféře s možností stimulovat (v případě používání sazby z výše přírůstku výdajů na VaV) zejména růst těchto investic (plnění Lisabonské agendy – vzhůru ke 3 %)
- Přehlednost stanovených podmínek pro podniky při využití této daňové pobídky
- Není narušeno konkurenční prostředí vzhledem k plošnému uplatnění tohoto nástroje
- Patří k nástrojům nepřímé podpory preferovaným ze strany podnikatelské sféry; to zakládá možnost lepšího konsensu státní správy s podnikatelskou sférou v procesu hledání účinných nástrojů podpory VaV při tvorbě a realizaci NPVV
- Dobré předpoklady pro monitoring účinnosti nástroje nepřímé podpory
- Nejvíce rozšířená daňová pobídka VaV v zemích EU a OECD
- Dobré zkušenosti s využíváním této daňové pobídky v zemích EU a dalších vyspělých ekonomikách – některé případy prezentovány i jako best practice

Nevýhody (slabší stránky, rizika)

- Předpokládá dosažení zisku, příznivý dopad má tak především pro velké firmy (s vyššími zisky); MSP v období svého růstu a potřeby vyšších investic procházejí často i obdobími určitých ztrát a nemohou ho v tomto případě využívat, i když potřebují podpořit investice do VaV – určité hledání východiska viz britský systém. Není v tomto ohledu jednoduché vytvořit účinné daňové schéma.
- Může být kritizováno ze strany odpůrců daňových podpor a pobídek (vzdalování se od standardních požadavků jednoduchosti, transparentnosti a neutrality daní).
- Může být poukazováno na nižší výběr daní z příjmů společností (podle odhadů jde o zhruba 1-3 mld Kč v závislosti na stanovené sazbě), po 2-3 letech může být ale několikanásobně kompenzován.
- Existuje určité riziko zneužití – proto nároky na preciznost při zavádění tohoto daňového opatření, značnou pozornost je nutno věnovat přesnému vymezení výzkumných a vývojových aktivit a nákladů na VaV – potřebné úpravy v daňové legislativě a účetnictví.
- MF ČR může vyžadovat předkládání žádostí o slevy na dani ve vztahu k investicím do VaV, čímž vznikne určitá další daňová administrativa pro podnikatelské subjekty.
- Určité administrativní náklady pro státní správu spojené s jeho zavedením (potřebné úpravy daňových příznání, resp. vytvoření a tisk formulářů případných žádostí a jejich vyřizování).

Daňová úleva v podobě odečtu započitatelných nákladů na VaV z více než 100 %

Výhody (silné stránky, příležitosti)

- Stimulace podniků k vyšším investicím do VaV (plnění Lisabonské agendy - vzhůru ke 3 %).
- V případě vyššího odečtu těchto nákladů (nad 100 %) v rámci úpravy hospodářského výsledku při stanovení základu daně je zajištěna využitelnost pro všechny firmy s ohledem na potřebu jejich podpory VaV.
- Přehlednost stanovených podmínek pro podniky při využití této daňové pobídky.
- Není narušeno konkurenční prostředí vzhledem k plošnému uplatnění tohoto nástroje.
- Patří k nástrojům nepřímé podpory preferovaným ze strany podnikatelské sféry; to zakládá možnost lepšího konsensu státní správy s podnikatelskou sférou v procesu hledání účinných nástrojů podpory VaV při tvorbě a realizaci NPVV.

- Uplatňuje se v některých ekonomikách EU s dobrými výsledky.

Nevýhody (slabší stránky, rizika)

- Vyšší odečet těchto nákladů (nad 100%) přímo ze základu daně je využitelný jen pro ziskové firmy; při možnosti vyššího odečtu v rámci úpravy hospodářského výsledku riziko přechodu firmy do ztráty.
- Může být kritizováno ze strany odpůrců daňových podpor a pobídek (vzdalování se od standardních požadavků jednoduchosti, transparentnosti a neutrality daní).
- Může být poukazováno na nižší výběr daní z příjmů společností (podle odhadů jde o zhruba 1-2 mld Kč v závislosti na stanovené sazbě); po 2-3 letech může být ale několikanásobně kompenzován.
- Existuje určité riziko zneužití – proto nároky na preciznost při zavádění tohoto daňového opatření, značnou pozornost věnovat přesnému vymezení výzkumných a vývojových aktivit a nákladů na VaV – potřebné úpravy v daňové legislativě a účetnictví.
- Určité administrativní náklady pro státní správu spojené s jeho zavedením (potřebné úpravy daňových příznání).

Sleva na dani při tvorbě nových pracovních míst ve VaV

Výhody (silné stránky, příležitosti)

- Zvýšení možnosti podnikatelské sféry zaměstnávat více kvalifikovaných lidí ve VaV
- Možnost většího zaměstnávání mladých lidí v doktorandském studiu či těsně po něm
- Zvláště atraktivní pro malé a střední podniky
- Snadná proveditelnost
- Dobré zkušenosti ze zahraničí (zvýšení počtu VaV pracovníků i růstu výdajů na VaV v podnicích využívajících tuto pobídku)

Nevýhody (slabší stránky, rizika)

- Existuje určité riziko zneužití – snaha firmy o převádění nebo přijímání nevýzkumných pracovníků na nově vznikající pracovní místa ve VaV s cílem snížení nákladů; nutnost vypracovat přesná pravidla
- Není vyjasněno, po jakou dobu má být nově vzniklé pracovní místo na podporu VaV udržováno a nepřímo podporováno (jako společensky účelné pracovní místo)
- Určité administrativní náklady pro státní správu spojené se zavedením tohoto opatření.

Snížení odvodů sociálního pojištění zaměstnavatelem za VaV pracovníky

Výhody (silné stránky, příležitosti)

- Zvýšení zájmu podnikatelské sféry o zaměstnávání lidí ve VaV v důsledku snížení nákladů na tyto zaměstnance
- Patří k nástrojům nepřímé podpory preferovaným ze strany podnikatelské sféry; ČR vykazuje v rámci EU i OECD nejvyšší podíl sociálního pojištění na celkové daňové zátěži; to zakládá možnost lepšího konsensu státní správy s podnikatelskou sférou v procesu hledání účinných nástrojů podpory VaV při tvorbě a realizaci NPVV
- Zvláště atraktivní pro malé a střední podniky
- Snadná proveditelnost
- Dobré zkušenosti ze zahraničí

Nevýhody (slabší stránky, rizika)

- Existuje určité riziko zneužití – snaha firmy o převádění nebo přijímání nevýzkumných pracovníků na pracovní místa ve VaV s cílem snížení nákladů; nutnost vypracovat přesná pravidla
- Určité administrativní náklady pro státní správu spojené se zavedením tohoto opatření.

Daňové úlevy při spolupráci s vysokými školami a veřejnými výzkumnými ústavy (společné projekty, apod.)

Výhody (silné stránky, příležitosti)

- Stimulace k dalšímu rozvoji a rozšíření výzkumné spolupráce průmyslu, vysokých škol a VVI (v souladu s politikou EU)
- Patří k nástrojům nepřímé podpory preferovaným ze strany podnikatelské sféry; to zakládá možnost lepšího konsensu státní správy s podnikatelskou sférou v procesu hledání účinných nástrojů podpory VaV při tvorbě a realizaci NPVV.

Nevýhody (slabší stránky, rizika)

- Účinné vyřešení vztahu daňových úlev a účelového financování (grantů, atd.) u společných projektů s ohledem na zúčastněné subjekty.
- Určité administrativní náklady pro státní správu spojené se zavedením tohoto opatření.

Možnost tvorby daňově uznatelných rezerv na rizikový výzkum

Výhody (silné stránky, příležitosti)

- Možnost lepšího využití finančních zdrojů na VaV jejich rozložením v čase.
- Pomoc zejména pro firmy s VaV jako hlavní činností k překonání časového nesouladu mezi potřebou a disponibilitou finančních prostředků v procesu řešení výzkumných úkolů.

Nevýhody (slabší stránky, rizika)

- Nejsou k dispozici verifikovaná data o potřebném rozsahu vytvářených rezerv na VaV a tudíž dopadu na zjištění základu daně.

Daňové zvýhodnění u příjmů z prodeje duševního vlastnictví

Výhody (silné stránky, příležitosti)

- Stimulace k vyšším investicím do výzkumných a vývojových projektů s výsledky, které jsou více komerčně hodnotitelné.
- Zvláště atraktivní pro VVI, vysoké školy a malé a střední podniky.

Nevýhody (slabší stránky, rizika)

- Může být poukazováno na to, že u podnikatelských subjektů by mělo být samozřejmostí, aby jejich VaV vedl k inovovaným produktům, ke zvýšení konkurenceschopnosti jejich produktů, apod.
- Určité administrativní náklady pro státní správu spojené se zavedením tohoto opatření.

Urychlené odpisování dlouhodobého majetku určeného pro účely VaV

Výhody (silné stránky, příležitosti)

- Stimulace k pořízení progresivních vědeckých přístrojů a zařízení pro účely VaV
- Možnost včasného pořízení nových progresivních vědeckých přístrojů a techniky, které procházejí relativně rychlou morální amortizací.

- Udržení srovnatelné a konkurenceschopné technické infrastruktury českého VaV ve vztahu k zahraničí.
- V současné době chybí explicitní zařídění vědeckých přístrojů a zařízení do odpisové skupiny 1.

Nevýhody (slabší stránky,rizika)

- Není vždy jednoznačné, že konkrétní majetek bude využíván pouze v oblasti VaV (i s ohledem na jeho efektivní využívání).
- Někdy je zpochybňováno, zda vývoj určitých oblastí vědeckých přístrojů a technických zařízení probíhá takovým závratným tempem, že je nutno odpisovat rychleji než v příslušné odpisové skupině.
- Otázkou je, jak bude nakládáno s rychle odepsanými přístroji a zařízeními (budou po získání nových progresivnějších přístrojů a zařízení ponechány nevyužité či budou prodávány jiným podnikatelským subjektům; soukromá firma se je bude přirozeně snažit zhodnotit a tím získá další zvýhodnění).

Mechanismy garancí

Výhody (silné stránky, příležitosti)

- Zvýšení disponibility kapitálu; účinné zajištění přístupu k cizímu kapitálu
- Umožnění snížení nákladů na přístup k tomuto kapitálu
- Rozložení rizika na více subjektů
- Výhodné pro všechny MSP, zejména pak pro malé a nově zakládané firmy se špičkovými technologiemi

Nevýhody (slabší stránky,rizika)

- Zatím v EU i ČR především tlak i zkušenosti s programy záruk sice ve vztahu k MSP, ale bez zvláštního zřetele k financování VaV a spin-off.
- Omezené možnosti podpory ze strany státu (selektivní přístup).

Zvýhodněné půjčky pro VaV

Výhody (silné stránky, příležitosti)

- Zvýšení disponibility kapitálu; účinné zajištění přístupu k cizímu kapitálu.
- Umožnění snížení nákladů na přístup k tomuto kapitálu (snížení úrokových nákladů pro příjemce úvěru).
- Odklad splátek a dlouhodobá splatnost z nich tvoří výhodný zdroj financování VaV firmy, který se chová obdobně jako její vlastní kapitál
- Výhodné pro všechny MSP, zejména pak pro malé a nově zakládané firmy se špičkovými technologiemi

Nevýhody (slabší stránky,rizika)

- Ze strany státu i bank spíše zájem podporovat až inovační projekty (ve vztahu k samotnému VaV převládá určitý konzervatismus)
- Omezené možnosti podpory ze strany státu (selektivní přístup).

Podpora rizikového kapitálu (daňové pobídky, mechanismy záruk, přímé účasti státu, atd.) ve vztahu k VaV

Výhody (silné stránky, příležitosti)

- Stimulace vyšších investic rizikového kapitálu na podporu VaV, zejména v MSP.
- Šance podpořit spin-off, zvýšení zájmu o vytváření startovacího a rozběhového kapitálu (seed a start-up)
- Dobré zkušenosti s pobídkami v některých vyspělých ekonomikách.

Nevýhody (slabší stránky, rizika)

- Může být kritizováno z liberálních pozic jako neadekvátní podpora soukromých investorů státem.
- Značná citlivost těchto trhů; relativně silná fluktuace na těchto trzích. Potřeba větších trhů.
- V posledních letech tendence ve světě k přesunu investic více do fáze rozšíření firmy (expansion).
- Potřeba řešení celé řady právních úprav (nejen v daňové oblasti).
- Zkušenosti s rizikovým kapitálem v ČR zatím poměrně malé. Navíc trvající obavy vlastníků řady firem ze ztráty vlivu na management firmy. Slabě fungující kapitálový trh v ČR.

Zvýhodněný pronájem státní / regionální infrastruktury (technologických zařízení, zkušeben, apod.) k VaV aktivitám

Výhody (silné stránky, příležitosti)

- Celkově nižší dopad do nákladů firmy či ústavu na VaV. Nižší náklady zajištění potřebných technologických zařízení a možnost jejich efektivního využívání jen po dobu skutečně potřebnou.
- Výhodné řešení jednorázových potřeb určitých zařízení pro daný VaV.
- Není nutno řešit otázku, co s nevyužívaným zařízením (prodej, pronájem, atd.)

Nevýhody (slabší stránky, rizika)

- Potřeba investic státu do vybudování technologické infrastruktury určené k zvýhodněnému pronájmu. Dále náklady spojené s vytvořením efektivní organizace systému pronájmu technologických zařízení.

Spíše méně preferovaný nástroj nepřímé podpory ze strany podnikatelských subjektů.

5. Návrhy, doporučení

5.1 Doporučení ES 3 CREST

Podpora vzniku a prvních let MSP, orientovaných na VaV

V současné době je obecně věnována této oblasti relativně malá část prostředků a to jak v rámci přímé tak i nepřímé podpory. Proto je doporučováno zavedení větší šíře daňových zvýhodnění (samozřejmě ve spojení s podporou přímou).

Rozsáhlá přímá podpora je evidentně nezbytná v zemích, kde je obtížné získat “start up money” od soukromých investorů – např. v nových členských zemích.

Rozšíření role nadací pro podporu VaV

Daňová zvýhodnění patří obecně k podpoře nadací v různém rozsahu podle specifických podmínek jednotlivých států. Je otázkou, zda mají být zvýhodnění pro nadace, podporující

VaV, jiná než v ostatních případech. Stanovisko expertní skupiny je takové, že (v současné době) není vhodné navrhnout harmonizaci podmínek v rámci EU, nicméně pokládá za žádoucí tyto nadace všestranně podporovat.

Podpora pracovníků VaV

Není pochyb o tom, že daňové zvýhodnění (přímé i nepřímé) výrazně přispívá k růstu sektoru VaV. Je samozřejmé, že tato zvýhodnění mají efekt jen tehdy, jsou-li součástí celkové podpory VaV a jsou zohledněna místní specifika.

Nezanedbatelným efektem je i jasný “politický signál” pro širokou veřejnost, který může mít i efekt v oblasti zájmu o studium technických a přírodovědných oborů, kde je v současné době značný propad zájmu, který by mohl mít v budoucnu vážné důsledky. Nezanedbatelná je i snaha o omezení odchodu špičkových pracovníků do USA i když důvody tohoto stavu jsou komplexnější.

Doporučení k “designu” daňových zvýhodnění

- ◆ V případě nových zvýhodnění je doporučeno přesně definovat jejich cíle a indikátory efektivity
- ◆ Od začátku je nezbytný sběr a evaluace relevantních dat
- ◆ Opatření mají být co nejjednodušší a co nejméně administrativně náročná pro příjemce
- ◆ V závislosti na typu daňových zvýhodnění a jejich implementaci vypracovat metodiku určení jejich “ceny” z hlediska státního rozpočtu tak, aby bylo možno porovnat jejich efektivitu jak absolutně tak i ve srovnání s dalšími nástroji podpory VaV.
Na základě delší diskuse byla odmítnuta nutnost společné definice VaV, vzhledem k tomu, že chápání těchto termínů je “národně specifické”.
Bylo nicméně doporučeno vypracovat tyto definice na národní úrovni, aby bylo možno jasně definovat na jaké aktivity je možno poskytnout daňová zvýhodnění.
- ◆ Zástupci některých států doporučují jistý typ evaluací “ex ante” za účelem výběru jen “oprávněných příjemců”. To je samozřejmě nejen v rozporu s obecným doporučením o “jednoduchosti” ale vede to ke zvýšení nákladů na obou stranách. Tento bod lze označit jako typický příklad “státně specifického přístupu”.

V závěru bylo EC zdůrazněno, že daňová zvýhodnění mohou být v některých případech v rozporu s legislativou EU a že je zapotřebí na tento fakt brát zřetel při jejich plánování.

5.2 Doporučení pro Českou republiku

Pokládá-li Evropská unie nepřímé nástroje podpory VaV za užitečný a efektivní prostředek k naplnění cíle Lisabonské deklarace – učinit z Evropy důstojného konkurenta dalších světových hráčů, mělo by to platit pro Českou republiku dvojnásob. Situace v ČR má však určitá specifika, která byla zmíněna výše (zejména nízkou poptávkou po výsledcích VaV ze strany průmyslu, nízkou angažovanost zahraničních investorů v budování kapacit VaV v tuzemsku, chabou orientací akademické sféry na průmyslově či prakticky využitelné výsledky VaV. Na základě této specifické situace a se zřetelem k výsledkům dotazníkové akce u podniků navrhuji autoři studie uvažovat v budoucnosti především o zavedení následujících NNVV (nebo alespoň některých z nich):

- ◆ Některé z daňových úlev pro podniky, investující do VaV (daňová úleva v podobě odečtu započitatelných nákladů na VaV z více než 100 %, daňový dobropis). Právě o tyto nástroje

projevily největší zájem všechny dotazované podnikatelské subjekty a lze předpokládat, že jsou i neúčinnější.

- ◆ Zvláštní pozornost by si zasloužily malé a střední podniky, zejména typu spin off, případě start up. Ty jsou v ČR velmi vzácné, vinou nedostatku soukromého kapitálu (zejména u zakládajících osob) mají velmi ztížený přístup k prostředkům a přitom se jedná o přirozené partnery akademických institucí při realizaci výsledků VaV. Lze si představit jejich zvýhodnění (oproti jiným podnikům), případně, po vzoru některých zemí, vytvořit pro ně specifický program.
- ◆ Vysokou podporu získaly u podnikatelů i nástroje, podporující daňovými úlevami spolupráci mezi průmyslem a akademickou sférou. Právě tento nástroj by mohl pomoci účinně překlenout hrozivou propast mezi oběma komunitami a přispět k zavádění výrob s vysokou přidanou hodnotou.
- ◆ Lze konstatovat, že většinu naznačených problémů řeší poměrně komplexně a elegantně Fond na podporu VaV a inovací, založený zákonem k datu 1.1.2004 v Maďarsku. Umožňuje firmám snížení daňového odvodu (má tedy charakter NNVV), přitom nabízí možnost efektivní podpory VaV a především inovací v široké škále uplatnění. Založení Fondu je m.j. v souladu s doporučením pracovní skupiny CREST o podpoře nadací (neboť fond má do značné míry povahu nadace).
- ◆ Dalšími žádoucími nástroji by mohly být daňové úlevy pro pracovníky v oblasti VaV, snížení odvodů sociálního pojištění zaměstnavatelem a z pohledu akademické sféry i daňová podpora prodeje duševního vlastnictví (podniková sféra se k poslednímu návrhu z pochopitelných důvodů nepřiklání).

Častou otázkou, kladenou v souvislosti s možností zavést NNVV, je srovnání jejich účinnosti s plošným snížením daní, resp. s celkovým zjednodušením daňových předpisů. Tato otázka je legitimní - celkové zjednodušení systému a snížení daňové zátěže by nepochybně oživilo podnikání v ČR. Vedle dalších pochybností však existuje určitá analogie s uplatněním investičních pobídek v České republice. Ty přinesly v první fázi nezanedbatelný ekonomický růst, měly však i stinné stránky v podobě nízké přidané hodnoty zaváděných výrob a skryté riziko poměrně snadného úniku firem po vyčerpání (dočasných) komparativních výhod. Teprve nedávné rozšíření pobídek do oblastí strategických služeb a technologických center by mohlo přinést žádoucí přísun investic do sofistikovanějších oblastí.

S velkou pravděpodobností lze předpokládat, že opatření s pozitivním plošným dopadem na podnikání (= zjednodušení daňového systému a snížení daně z příjmu korporací) nebudou stimulovat sofistikované výroby, využívající výsledky VaV. Naproti tomu nepřímé nástroje podpory VaV vedou k cílenému zvýšení zájmu o výzkum, vývoj a inovace a mohou založit trvalý a zdravý růst firem.

Literatura

- 1 Usnesení vlády ČR č. 5 ze 7.1.2004
- 2 Lisabonský protokol
- 3 Akční plán: více výzkumu pro Evropu (Brusel, 30. 4. 2003, KOM (2003) 226)
- 4 Zasedání zástupců Rad pro VaV, konané dne 17.6.2004 v Lucembursku, ústní informace
- 5 Zákon „T/5157. számú törvényjavaslat a Kutatási és Technológiai Innovációs Alapról” Maďarsko

Přílohy

- I Zpráva expertní komise 3 "Fiscal measures for research" (RTD.K.1)
- II Neautorizovaný překlad maďarského zákona XC z roku 2003
- III Materiál Rady vlády pro výzkum a vývoj č.159/2b-4